

MEŽA NOZARE
LATVIJAS 25 NEATKARĪBAS GADOS

MEŽA NOZARE LATVIJAS 25 NEATKARĪBAS GADOS

---

2 Ievads

- 2 Zaļais zelts
- 3 Nozares pārvalde
- 4 Vēsture

6 Meža resursi

- 6 Informācijas avoti
- 7 Mežu platība
- 8 Mežā uzkrātais koksnes apjoms
- 9 Mežaudžu struktūra
- 11 Meža veselība un dzīvotspēja
- 13 CO2 uzkrājums

14 Mežs un vide

- 14 Bioloģiskā daudzveidība
- 16 Dabas aizsardzība

18 Mežsaimniecība

- 18 Meža īpašumi
- 22 Mežu apsaimniekošana

26 Kokrūpniecība

34 Zinātne

36 Mežs un cilvēks

- 36 Darbs meža nozarē
- 38 Izglītība meža nozarē
- 40 Koksnes produktu patēriņš
- 42 Rekreācija un atpūta
- 43 Meža dienas
- 43 Zelta čiekurs

44 Kontaktinformācija

ZĀLAIS ZELTS

Droši var teikt, ka Latvija ir mežu zeme. Visdažādākajos veidos ar mežu, mežsaimniecību un meža produktiem ir saistīts teju katrs Latvijas iedzīvotājs. Jau kopš seniem laikiem koksne ir izmantota apkurē, būvniecībā, mēbeļu un dažādu sadzīves priekšmetu izgatavošanā, bet mūsdienās meža nozare un tajā iesaistītais koksnes pārstrādes industrija ir attīstījusies par vienu no svarīgākajām Latvijas tautsaimniecības jomām, veidojot 20% valsts eksporta ieņēmumu. Tiešā veidā meža nozare nodrošina darbu vairāk nekā 80 tūkstošiem dažādās jomās strādājošu cilvēku, savukārt neregulārus ienākumus no meža gūst gandrīz 145 tūkstoši privāto meža īpašnieku. Mežs ir dziļi iesaistījies mūsu kultūras tradīcijās, kā arī nodrošina brīvā laika pavadīšanas iespējas – aptaujas liecina, ka vairāk nekā 80% Latvijas iedzīvotāju regulāri atpūšas mežā, medījot, sportojot, sēņojot vai ogojot. Visbeidzot Latvijas meži slēpj sevī lielas dabas bagātības, kas atsevišķos gadījumos ir unikālas ne tikai Eiropas, bet pat visas pasaules mērogā.

It kā visiem zināmas patiesības, tāpēc mežus sabiedrībā bieži dēvē par valsts „zaļo zeltu”. Taču mēs tā varam teikt nevis tāpēc, ka mums tie vienkārši ir. Pats par sevi augošs mežs, protams, reprezentē skaistu dabas vērtību, bet pavisam „zaļo zeltu” tas kļūst tāpēc, ka esam iemācījušies to gudri izmantot un apsaimniekot – gan saglabājot dabas bagātību, gan nodrošinot resursus valsts izaugsmei un sabiedrības labklājības vairošanai. Līdz ar to meža nozari var tēlaini aprakstīt kā spožu monētu Latvijas tautsaimniecības maciņā, kuras vienā pusē ir mežsaimniecība, bet otrā – kokrūpniecība. Abas viena no otras nedalāmas. Šis izdevums ir veidots ar mērķi izstāstīt lasītājam par meža nozares attīstību pēdējo 25 gadu laikā, to demonstrējot ar konkrēto situāciju vislabāk raksturojošiem statistikas datiem. Un vienlaicīgi atgādinot, ka visi procesi nozarē nenotiek paši no sevis, bet ir gudru un par Latvijas tautsaimniecību domājošu cilvēku lēmumu rezultāts.

NOZARES PĀRVALDE

Atskatoties uz meža nozares attīstību, redzams, ka pēdējo 25 gadu laikā tā piedzīvojusi milzīgu izaugsmi, turklāt ne tikai tehnoloģiju attīstībā un zināšanu ietilpībā, bet arī veidojot Latvijas situācijai pēc iespējas piemērotāku pārvaldes modeli. Kopš 1997. gada valstiskā līmenī meža nozare atrodas Zemkopības ministrijas Meža departamenta pārziņā, kas izstrādā nozares attīstības stratēģiju, kā arī meža apsaimniekošanas, meža resursu izmantošanas, dabas aizsardzības un medību saimniecības normatīvo aktu projektus. Lai, domājot par Latvijas meža nozares attīstību, tiktu ievēroti dažādu interešu grupu viedokļi, izveidota Meža konsultatīvā padome. Savukārt Latvijas likumos un Ministru kabineta (MK) noteikumos ietvertu normatīvo prasību izpildi mežu apsaimniekošanā kontrolē Zemkopības ministrijas pārraudzībā esošais Valsts meža dienests (VMD).

Valsts institūcijām, uzņēmējiem, zinātniekiem un izglītības jomas pārstāvjiem cieši sadarbojoties un savstarpēji konsultējoties, visas šķietami tik atšķirīgās ar mežu saistītās intereses ir izdevies saskaņot, skaidri saprotot virzienu, kādā meža nozarei Latvijas apstākļos ir jāattīstās. Lai to dokumentāli nostiprinātu, jau 1998. gadā izstrādāta Latvijas Meža politika, kurā uzsvērts galvenais mērķis – meža un meža zemju ilgtspējīga jeb nenoplicinoša apsaimniekošana. Savukārt šobrīd aktuālākais dokuments, kas atspoguļo meža nozares stratēģisko plānošanu vidējā termiņā, ir MK apstiprinātās Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam (MSNP 2020).

VĒSTURE

Lai varētu objektīvi paraudzīties uz šā brīža situāciju Latvijas meža nozarē, vispirms nedaudz jāieskatās pagātnē un jāizprot, kādā veidā mūsu valsts teritorijā izveidojušās tieši tādas mežu platības, kādas tās redzam šodien.

Pašreizējās augu un koku sugas sāka attīstīties, vēstures mērogā raugoties, salīdzinoši ļoti nesen – tikai pirms apmēram 14–16 tūkstošiem gadu, kad no Latvijas teritorijas atkāpās pēdējie Lielā ledus laikmeta šļūdoņi, kas bija dominējuši iepriekšējos 200 tūkstošus gadu. Klimatam kļūstot siltākam, Latvijas teritorijā sāka iesakņoties mūsdienām raksturīgās meža koku sugas – parastā priele un āra bērzs, pirms deviņiem tūkstošiem gadu sasniedzot apmēram 90% mežainumu. Laikam ritot, klimats kļuva aizvien siltāks un mitrāks, kas veicināja platlapju mežu izplatību ar ozoliem, liepām, vīksnām un lazdām. Visā Latvijas teritorijā bija sastopams skābardis un dižskābardis.

Apmēram pirms sešiem tūkstošiem gadu mežu platības tagadējā Latvijas teritorijā pirmo reizi sāka samazināties. Tas izskaidrojams gan ar purvu platības palielināšanos vēsāka un mitrāka klimata ietekmē, gan, nenoliedzami, arī ar cilvēku darbības ietekmi. Tā laika Latvijas iedzīvotāji aktīvi cirta un dedzināja mežus, lai iegūtu zemi pārtikas kultūraugu audzēšanai. Ņemot vērā, ka līdumus parasti centās ierīkot auglīgākajās augsnes, kurās augs tieši platlapju meži, to platības pamazām saruka. Tiesa, lauksaimniecības zemes izmantošanas cikls bija vien astoņi gadi – pēc tam līdumam atkal jāva aizaugt ar mežu. Taču platlapju koku sugas vairs neatjaunojās, teritorijas aizņēma skuju koki, bērzs un balttalksnis.

Kad 11. gadsimtā līdumus zemkopībā nomainīja papuvju sistēma, mežs no aramzemēm tika izspiests pavisam. Šajā sistēmā zemi izmantoja ik pēc trim gadiem, pārējo laiku ļaujot tai atpūsties. Rezultātā pēdējo 1000 gadu laikā mežu platība Latvijā ir gan vairākkārt strauji samazinājusies, gan atkal atjaunojusies dažādu karu, epidēmiju un valsts iekārtu ietekmes dēļ. Arī tolaik nereti bija sastopamas mūsdienām ļoti raksturīgas situācijas, piemēram, malkas trūkums, kad to nācās ievest no tālienes, vai arī neapstrādātu lauksaimniecības zemju aizaugšana.

19. gadsimta otrajā pusē līdz ar rūpniecisko revolūciju notika strauja iedzīvotāju skaita palielināšanās un pilsētu attīstība, kas savukārt nozīmēja milzīgu pieprasījumu pēc pārtikas. Rezultātā 19. un 20. gadsimta mijā meži klāja vairs apmēram 30% Latvijas teritorijas. Paralēli jau 18. gadsimtā Latvijā attīstījās

izpratne par mežu apsaimniekošanas principiem, to kopšanu un atjaunošanu. Kaut gan sākotnēji tika izmantota vācu mežsaimniecības prakse, līdz ar 20. gadsimta sākumu lielu ieguldījumu mežu attīstībā sāka dot pašmāju mežkopji, izstrādājot un ieviešot Latvijas apstākļiem piemērotākus mežsaimniecības paņēmienus.

Plostu pludināšana Gaujā, 1926. gads.

Diemžēl sekoja Pirmais pasaules karš, kas jau tā sarukušās Latvijas mežu platības samazināja vēl vairāk. Kokus lielās vienlaidu platībās izcirta frontes rajonu tuvumā – iežogojumu, zemnīcu, tiltu un nocietinājumu būvei. Visvairāk cieta tieši saimnieciski vērtīgākās mežaudzes Kurzemē un Daugavas piekrastē.

Līdz ar Latvijas Republikas proklamēšanu 1918. gada 18. novembrī no jauna aktuāls kļuva jautājums par valstij piederošo un privātajā īpašumā nonākušo meža platību apsaimniekošanu. Zemkopības ministrijas ietvaros tika nodibināts Mežu departaments, kas pārvaldīja ministrijas rīcībā esošās valsts mežu platības. Ieskaitot purvus un citas neapmežojamas teritorijas, tās sākotnēji aizņēma gandrīz divus miljonus hektāru, taču agrārās reformas rezultātā pakāpeniski samazinājās, un 1930. gadā mežainums valstī bija tikai 27%.

Lai gan ciršanas apjomu valsts mežos regulēja piecgadu tāme, straujais būvniecības temps Latvijas laukos, kā arī pozitīvās eksporta cenu izmaiņas mudināja gandrīz katru gadu pieļaut būtiskas atkāpes no iepriekš noteiktajām normām. Vienlaicīgi, apzinoties mežu vērtību, izstrādātās platības tika mērķtiecīgi atjaunotas, un lielu daļu šobrīd ciršanas vecumu sasniegušo mežaudžu cilvēki stādīja ar vienu domu – nodrošināt ar koksnes resursiem nākamās paaudzes. Arī tolaik tika domāts ilgtermiņā, jo Pirmā pasaules kara laika postījumu atjaunošana pagājušā gadsimta 20. gados Eiropā bija radījusi lielu pieprasījumu pēc kokmateriāliem, kas veicināja cenu celšanos. Mūsu

kokrūpnieki šo apstākli veiksmīgi izmantoja, un Latvijas pirmās brīvvalsts laikā koksnes eksports pēc vērtības veidoja 38% no valsts kopējā eksporta. Lielākās uz ārvalstīm sūtītās produktu grupas bija zāgmateriāli, saplāksnis, taras materiāli, stutmalka, papīrmalka, sērkokociņi un tēsti kokmateriāli. Lai gan pēc Kārļa Ulmaņa nākšanas pie varas nopietna uzmanība tika pievērsta arī citu Latvijas ražojumu, īpaši lauksaimniecības produktu, eksportam, arī tad faktiskais valsts ekonomikas stabilitātes garants joprojām bija koksne.

Pēc Otrā pasaules kara, sākoties padomju okupācijas gadiem, tautsaimniecība Latvijā tika attīstīta centralizēti, atbilstoši piegādes plānam, iesaistot to visas PSRS teritoriālajā darba dalīšanā. Lai gan valstī bija attīstīta mežsaimniecība un turpinājās plaši pētījumi mežkopībā un mežu selekcijā, kokrūpniecība, ja neskaita mēbeļu kombinātus, nebija prioritāro nozaru sarakstā. Tā vietā tika attīstīta elektrotehnika, radioelektronika, transporta mašīnbūve, ķīmijas, trikotāžas un farmaceitiskā rūpniecība. Lauksaimniecībā dominēja zvejniecība, piena govkopība un bekona cūkkopība. Jāpiezīmē, ka arī lauksaimniecība sākot-

Agrārās reformas rezultātā mežainums Latvijā 1930. gadā samazinājās līdz 27%

nēji nebija Padomju Latvijas prioritāšu vidū un tā attīstījās tikai pagājušā gadsimta 60. gados, kad tika nosusināti gandrīz miljons hektāru mitro augšņu. Taču pa to laiku liela daļa lauksaimniecībā neizmantotās zemes jau bija paspējusi aizaugt ar lapu kokiem, ko padomju gados intensīvi neizmantoja.

Rezultātā 90. gadu sākumā, Latvijai atgūstot neatkarību un atjaunojot tiesības uz privātīpašumu, vēsturiski valstij piederošajos mežos bija lielākoties koncentrētas pirmās brīvvalsts laikā un vēlākos gados veidotas skuju koku audzes, savukārt privāto īpašnieku rokās nonāca aizaugušās lauksaimniecības zemes, kur dominēja lapu koku sugas.

INFORMĀCIJAS AVOTI

Latvijā ir trīs tautsaimniecībai būtiski dabiskie resursi, ar kuru pieejamību iespējams rēķināties ilgtermiņā – mūsu cilvēki, mūsu zeme un tas, ko mēs šai zemē izaudzējam. Šo trīs resursu mērķtiecīga un racionāla apsaimniekošana ir valsts pastāvēšanas pamatu pamats. Pateicoties ģeogrāfiskajam novietojumam un klimatam, Latvijā ir ideāli apstākļi mežsaimniecībai, tāpēc lielu daļu no saviem zemes resursiem mēs izmantojam koksnes ražošanai. Ņemot vērā, ka meža nozarē attīstības plānošana ir izteikti ilgtermiņā vērsta, visi lēmumi tajā tiek pieņemti, balstoties uz precīzi zināmiem datiem, kas raksturo pieejamo resursu apjomu un kvalitāti. Turklāt ne tikai šodien un rīt, bet arī daudz tālākā nākotnē. Informācija par meža resursiem Latvijā tiek iegūta ar divām dažādām metodēm, kurām ir atšķirīga pieeja un mērķis, taču iegūtie dati savstarpēji viens otru papildina un pastiprina to precizitāti.

Vienu no nozīmīgākajām meža resursu datu bāzēm – Meža valsts reģistru (MVR) – uztur un aktualizē VMD. Tajā apkopotu dati par inventarizētajām mežaudzēm un tajās faktiski veikto saimniecisko darbību. Tiesa, 100% Latvijas mežu MVR nereprezentē – valstī joprojām ir aptuveni 200–300 tūkstoši hektāru neinventarizētu meža platību. Iemesli tam ir vairāki, bet viens no izplatītākajiem – īpašnieks nav inventarizējis ar mežu apaugušās lauksaimniecībā izmantojamās zemes.

Paralēli valsts deleģējusi Latvijas Valsts mežzinātnes institūtu „Silava” (LVMI „Silava”) nacionālā meža monitoringa ietvaros veikt meža resursu statistisko inventarizāciju (MSI). Visā valsts teritorijā meža un nemeža zemēs plašākai sabiedrībai nezināmās vietās vienmērīgi ir izvietoti 16 000 apļveida parauglaukumu, katrs 500 m² liels. Reizi piecos gados tos apseko, konstatējot reālo situāciju dabā. Gadījumā, ja parauglaukumā aug koki, tos precīzi uzmēra un katrā nākamajā apsekošanas ciklā veic salīdzinošo analīzi. Tā varam saprast, cik koki nocirsti, cik nokaltuši, cik ir ieauguši klāt un kā mainīties mežos uzkrātais koksnes apjoms. Šobrīd Latvijā ir bijuši divi MSI cikli – pirmais noslēdzās 2008. gadā, bet otrs 2013. gadā, un tieši pēdējā ciklā iegūtie rezultāti ir par pamatu LVMI „Silava” aktuālajiem datiem par mežu stāvokli Latvijā. Tiesa, ar katru nākamo MSI ciklu tiek veikti uzlabojumi mērījumu precizitātē. Protams, tie ir nebūtiski, taču, pub-

Visi lēmumi meža nozarē tiek pieņemti balstoties uz precīzi zināmiem datiem, kas raksturo pieejamo resursu apjomu un kvalitāti

liskojot MSI kārtējā cikla rezultātus, tiek precizēti arī iepriekšējā cikla dati. Līdz ar to atsevišķi skaitļi, kurus izmantojam pirms pieciem gadiem, šobrīd ir nedaudz mainījušies.

Tāpat ir jāsaprot, ka jebkurš no iepriekš minētajiem skaitļiem ir indikatīvs. Meža situācija mainās ik dienu. Tāpēc precīzi pateikt, cik hektāru aizņem Latvijas mežs vai kāda ir koksnes krāja, mēs nekad nevarēsim. Arī kamēr jūs lasāt šīs rindas, mežā uzkrātais koksnes apjoms palielinājies par vairākiem desmitiem, ja ne simtiem kubikmetru.

MEŽU PLATĪBA

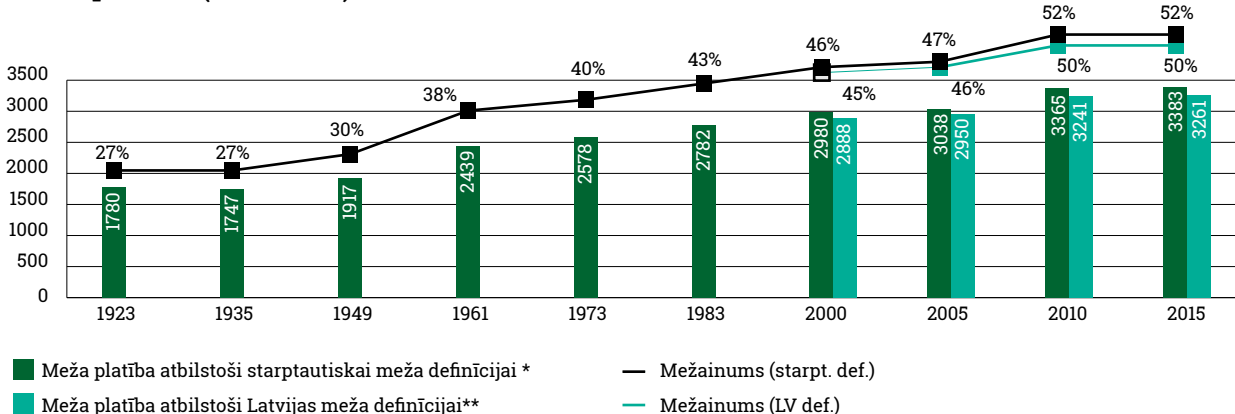
Protams, jāsaprot, ka meža nozare ir ļoti daudzpusīga, un tikpat dažādi ir stratēģiskās plānošanas mērķi, kādiem konkrētos datus izmanto. Tāpēc bieži vien pēc nosaukuma it kā vieni un tie paši lielumi var tikt raksturoti ar dažādām definīcijām un atšķirīgiem aprēķina algoritmiem. Lielisks piemērs tam ir tāds šķietami konstants lielums kā mežu platība. Jo principā, ja kāds jautā, cik Latvijā ir mežu, uzreiz vajadzētu uzdot pretjautājumu, kādā kontekstā tas tiek prasīts. Vai interesē meži no resursu pieejamības viedokļa, vai ir plānots analizēt vispārīgās mežainuma tendences Latvijā? Jeb varbūt dati nepieciešami starptautisku anketu aizpildīšanai? Atbildes būs dažādas un visas – pareizas.

Atbilstoši Latvijas vēsturiskajai administratīvajai izpratnei meža kopējā platībā tiek summētas mežaudzes, iznīkušas audzes, degumi, vējgāzes un izcirtumi,

iegūstot 3 260 850 hektārus meža jeb 50% mežainuma. Tie ir dati, kas šobrīd visbiežāk tiek izmantoti, runājot ar Latvijas auditoriju. Savukārt, sekojot ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas (FAO) definīcijai, pie meža platības jāpieskaita arī lauces un meža infrastruktūras objekti, tāpēc starptautiskajā arēnā, reprezentējot Latvijas mežus, mēs runājam par 3 383 720 hektāriem un 52% mežainumu. Un šai ziņāmums ir, ar ko lepoties – Latvija ir ceturrtā mežainākā valsts Eiropā, mūs apsteidz vien Somija (60%), Zviedrija (62%) un Slovēnija (63%).

Visbeidzot, mežu īpatnību var rēķināt arī no teritorijām, kur vispār teorētiski būtu iespējama mežsaimnieciskā darbība. Un tad, izslēdzot visus iekšzemes ūdeņus – ezerus, upes, kā arī purvus –, mēs faktiski saprotam, ka meži klāj krietni vairāk nekā 60% Latvijas sauszemes teritorijas!

Meža platība (Tūkst. ha)

*Ietver mežaudzes, iznīkušas audzes, degumus, vējgāzes, izcirtumus, lauces un zemi zem meža infrastruktūras objektiem

**Ietver mežaudzes, iznīkušas audzes, degumus, vējgāzes, izcirtumus

Avots: 1923-1990 Meža fonds; 1990-2015 MSI

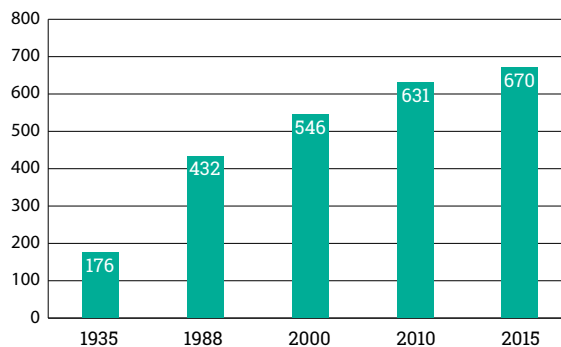

MEŽĀ UZKRĀTAIS KOKSNES APJOMS

Kā liecina visi pieejamie ilgtermiņa dati, Latvijas mežos pieejamie koksnes resursi nepārtraukti palielinās. Turklāt tas notiek ne tikai tāpēc, ka salīdzinājumā ar pagājušā gadsimta pirmo pusi meža platība Latvijā ir dubultojusies. Kopējais mežā uzkrātais koksnes apjoms jeb krāja tajā pašā laikā ir palielinājies četras reizes, un tas liecina par mežaudžu ražības uzlabošanos. Citiem vārdiem sakot, ievērojami pieaugusi meža kapitālvērtība, un no viena hektāra iespējams iegūt daudz vairāk derīgu lietaskoku nekā agrāk. Salīdzinot, piemēram, ar 1961. gadu, ciršanas vecumu sasniegušās mežaudzēs vidējais pieejamais koksnes apjoms ir vairāk nekā divkārtšojies un šobrīd saskaņā ar MSI datiem ir 368 m³ uz hektāru.

No vienas puses, tas, protams, uzskatāmi parāda, ka mežus Latvijā izcērt daudz mazākā apjomā, nekā tie dabiski pieaug, tādā veidā apliecinot mūsu mežsaimniecības ilgtspēju. No otras puses, ir skaidrs, ka tik ievērojams krājas pieaugums nav noticis, pateicoties siltākam klimatam vai mātes dabas nesavtīgajai vēlmei padarīt Latviju bagātāku. Protams, meži kā tādi augtu arī bez cilvēka klātbūtnes, taču mūsu mērķis ir gūt no tiem pēc iespējas lielāku saimniecisko labumu. Tāpēc Latvijā pieejamo koksnes resursu pieaugums notiek, pateicoties meža nozares mērķtiecīgi veiktai mežsaimnieciskajai darbībai, gadu no gada mežu selekcijā, atjaunošanā, kopšanā un mežizstrādē izmantot jaunākos zinātnes atzinumus un tehnoloģiju sasniegumus.

Kopējā krāja (Mlj m³)

Avots: meža fonds, valsts meža dienests (VMD), MSI 2. kārtā

Valdošo koku sugu īpatsvara un platības sadalījums
MVR reģistrētajās mežaudzēs

Visā valstī		2011. gads	2012. gads	2013. gads	2014. gads	2015. gads	Izmaiņas pēdējā gada laikā (%)	Izmaiņas pēdējā gada laikā (ha)
Priede	%	35,4%	35%	34,7%	34,3%	34%	-0,3%	-2718
	ha	1009171	1003625	1000737	995992	993274		
Egle	%	18,2%	18,1%	18%	18%	17,9%	0,3%	1482
	ha	520602	520038	520745	521843	523325		
Bērzs	%	30,5%	30,6%	30,7%	30,8%	30,9%	1%	9106
	ha	870812	875870	885728	894926	904032		
Apse	%	4,8%	5%	5,2%	5,4%	5,6%	4%	6277
	ha	137172	144001	150437	157084	163361		
Baltalksnis	%	7,1%	7,2%	7,3%	7,4%	7,5%	1,8%	3951
	ha	202578	206511	210705	214235	218186		
Melnalksnis	%	2,8%	2,9%	2,9%	3%	3%	2,5%	2127
	ha	80494	82165	83734	86483	88611		
Osis	ha	15560	15027	14582	13674	13011	-4,8%	-663
Ozols	ha	9797	9903	9931	10009	10077	0,7%	69
Pārējās sugas	ha	7773	8270	8714	9167	9637	5,1%	470

Valsts mežos		2011. gads	2012. gads	2013. gads	2014. gads	2015. gads	Izmaiņas pēdējā gada laikā (%)	Izmaiņas pēdējā gada laikā (ha)
Priede	%	47,9%	47,9%	47,7%	47,4%	47,9%	0%	10
	ha	687360	687213	687905	686241	686251		
Egle	%	21,6%	21,6%	21,6%	21,6%	21,6%	0%	25
	ha	310232	310363	312063	312981	313006		
Bērzs	%	23,1%	23%	23%	23,1%	23,1%	0,3%	1123
	ha	331722	330045	331657	333912	335036		
Apse	%	3,2%	3,3%	3,4%	3,5%	3,6%	3,1%	1565
	ha	46434	47233	48728	50619	52183		
Baltalksnis	%	0,7%	0,7%	0,7%	0,7%	0,8%	1,7%	180
	ha	10351	10437	10604	10834	11014		
Melnalksnis	%	2,7%	2,7%	2,7%	2,8%	2,9%	2,3%	943
	ha	38125	38797	39255	40590	41534		
Osis	ha	7304	6970	6791	6176	5682	-8%	-494
Ozols	ha	2821	2913	2930	2949	2942	-0,2%	-7
Pārējās sugas	ha	1928	1979	1996	1979	2023	2,2%	44

Pārējo īpašnieku mežos		2011. gads	2012. gads	2013. gads	2014. gads	2015. gads	Izmaiņas pēdējā gada laikā (%)	Izmaiņas pēdējā gada laikā (ha)
Priede	%	22,7%	22,1%	21,7%	21,3%	20,8%	-0,9%	-2728
	ha	321811	316412	312832	309751	307023		
Egle	%	14,8%	14,7%	14,5%	14,3%	14,3%	0,7%	1457
	ha	210370	209675	208682	208862	210320		
Bērzs	%	38%	38,2%	38,4%	38,5%	38,6%	1,4%	7983
	ha	539090	545825	554017	561014	568996		
Apse	%	6,4%	6,8%	7%	7,3%	7,5%	4,4%	4713
	ha	90738	96768	101709	106456	111178		
Baltalksnis	%	13,6%	13,7%	13,9%	14%	14,1%	1,9%	3772
	ha	192227	196074	200100	203401	207173		
Melnalksnis	%	3%	3%	3,1%	3,1%	3,2%	2,6%	1184
	ha	42369	43369	44479	45893	47077		
Osis	ha	8256	8057	7791	7497	7329	-2,2%	-168
Ozols	ha	6977	6990	7000	7060	7136	1,1%	76
Pārējās sugas	ha	5845	6291	6718	7188	7614	5,9%	426

Avots: VMD

MEŽAUDŽU STRUKTŪRA

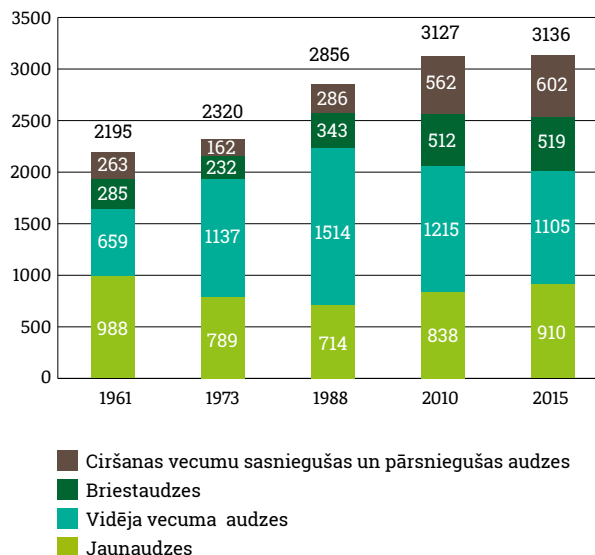
Kaut gan šķietami dabiski, faktiski Latvijas tradicionālajā ainavā redzami meži nav veidojušies paši no sevis, bet tāpat kā aramzemes ir cilvēku mērķtiecīgas saimnieciskās darbības rezultāts. Lielākā daļa no tiem ir veidoti, veicinot dabisko atjaunošanos pēc mežizstrādes, kā arī sēti vai stādīti. Tādas, piemēram, pārsvarā ir visas skuju koku – priežu un egļu – audzes. Savukārt pārējie meži ir ieauguši iepriekš lauksaimniecībā izmantotās teritorijās, kas būtībā ir padomju gadu neracionālās zemes resursu apsaimniekošanas sekas.

Ar katru gadu sabiedrībā pieaug izpratne par mežu kā vērtību, turklāt ne tikai tādu, kas pieejama te un tūlīt, bet ko ar mērķtiecīgu rīcību iespējams nākotnē ievērojami palielināt. Arī meža nozare nepārtraukti cenšas motivēt mežu īpašniekus nekā nedarišanas vietā pēc iespējas vairāk domāt par saimniekošanu savā zemē – gan organizējot izglītojošus pasākumus, gan veicinot Eiropas Savienības (ES) struktūrfondu izmantošanu mežu ieaudzēšanai, atjaunošanai un jaunaudžu kopšanai, gan rosinot likumdošanas izmaiņas. Šai sakarā pieminami 2015. gadā valdības apstiprinātie grozījumi Aizsargjoslu likumā, kas paredz mazināt koku ciršanas ierobežojumus mežaudzēs virszemes ūdensobjektu aizsargjoslās, kur dominējošā koku suga ir baltalksnis. Jo pat brikšņainā baltalksņu audzē, kas dabiski augusi un labākajā gadījumā var dot 20% izejmateriālu taras dēlīšu ražošanai un 80% enerģētikai, ar kopšanu proporciju iespējams pārvēst uz otru pusi, vienlaicīgi panākot arī vizuālo efektu.

Latvijas ainavā redzamās mežaudzes ir nepārtrauktā attīstībā. Kā uzskatāmi liecina pieejamie dati, pēdējo 25 gadu laikā apzināti tiek izlīdzināta Latvijas mežu vecuma struktūra, pamazām virzoties uz tuvākajos gadsimtos sasniedzamo teorētiski ideālo meža vecumstruktūras modeli. Tāpat pēdējos gados ievērojami palielinājušās no selekcionēta stādāmā materiāla veidotas plantācijas mežu platības, kā arī parādījies jauns termins zemes izmantošanā – kokaugu stādījumi lauksaimniecības zemēs.

Arī sugu sastāvs Latvijā vienmēr ir bijis mainīgs lielums, kas atkarīgs no konkrētā brīža likumdošanas rāmja un tā ietvaros veiktās cilvēku izvēles mežu atjaunošanā, aktuālajiem saimnieciskajiem lēmumiem un augsnes kvalitātes meža zemēs. Lielisks piemērs šai dinamikai ir bērzs. Padomju gados šī koku suga Latvijā tika uzskatīta teju par nezāli un saimnieciskajā darbībā izmantota minimāli, tāpēc 90. gadu sākumā vairāk nekā divas trešdaļas Latvijā sastopamā bērza resursu bija vidēja vecuma audzēs. Tagad, attīstoties

Mežaudžu vecumstruktūra (Tūkst. ha)

Avots: MSI 2. kārta

bērza koksnes pārstrādei, tostarp uzņēmuma „Latvijas Finieris” ražošanas jaudām, aizvien lielākas platības gan valsts, gan privātajos mežos tiek mērķtiecīgi apstādītas ar selekcionētiem bērza stādiem.

Tāpat jāņem vērā – krāja, vecumstruktūra un sugu sastāvs tiek noteikts pēc mežaudzes pirmā stāva valdošās koku sugas. Tā kā Latvijā 64% mežu veido mistraudzes no vairākām koku sugām, daļā gadījumu sugu sastāva izmaiņas ir skaidrojamas ar koku dabisko konkurenci. Piemēram, ja priežu jaunaudzi pēc iestādīšanas nekopj, ir visas iespējas, ka to ar laiku pārņems bērzs. Arī situācijās, kad divām koku sugām krāja mežaudzē ir ļoti līdzīga, pastāv liela varbūtība, ka pat dažu gadu laikā dominējošā suga var mainīties.

Lai reprezentētu sugu sastāvu Latvijas mežos, Zemkopības ministrija un citas nozares vadošās institūcijas publiski izmanto MVR datus. No resursu pieejamības viedokļa raugoties, tas ir loģiski – pārstrādātājus interesē dati par reāli pieejamo koksnes apjomu. Neinventarizētās mežu platības un aizaugušās pļavas, kuras kādu dienu var tikt atjaunotas lauksaimnieciskajā aprīvē, ilgtermiņa resursu plānošanā iekļaut nebūtu prātīgi.

MEŽA VESELĪBA UN DZĪVOTSPĒJA

Lai nodrošinātu mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu, ir ārkārtīgi svarīgi zināt, kas un cik tajos aug, kā arī to, kāds ir mežu veselības stāvoklis. Pateicoties nepārtrauktam, ilggadējam zinātnieku darbam, Latvijā šai ziņā ir pieejami ļoti precīzi ilgtermiņa dati. LVMI „Silava” veiktais 1. un 2. līmeņa meža veselības stāvokļa monitorings liecina, ka Latvijas mežaudžu veselības stāvoklis kopumā pēdējo 25 gadu laikā ir uzlabojies. Koku defoliācija (skuju vai lapu zudums) priedēm 2015. gadā vidēji bija 20,2%, eglēm – 20,8%, bet bērziem – 19,5%. Tas gandrīz precīzi sakrīt ar Eiropas vidējiem rādītājiem, līdz ar to Eiropas kontekstā ar Latvijas mežu veselību viss ir kārtībā. Tajā pašā laikā dažādu faktoru ietekmē ik gadu daļa mežaudžu platību zaudē dzīvotspēju, iet bojā un pēc VMD sanitārā atzinuma saņemšanas tiek nocirstas. Arī šie riski Latvijā ir ļoti labi apzināti un tiek ņemti vērā gan plānojot ikdienas mežsaimnieciskos darbus, gan pieņemot lēmumus, kas vērsti uz visas meža nozares ilgtermiņa attīstību. Jo mežs, ko audzējam šodien, nodrošinās Latviju ar koksnes resursiem pēc vairākiem desmitiem gadu, un ir ļoti būtiski, lai vērtība tam nesamazinātos.

Kā liecina VMD izsniegto sanitāro atzinumu statistika, vēsturiski būtiskākais dabiskais Latvijas mežaudžu masveida bojājumu cēlonis ir bijušas vējgāzes un snieglauzes. Tās, protams, ir ārkārtas situācijas un iepriekš neprognozējamas, taču meža nozare ir pierādījusi, ka ļoti operatīvi spēj reaģēt, likvidējot sekas, tādā veidā cenšoties maksimāli novērst meža kaitēkļu masveida savairošanos. Kopā ar slimībām tas ir otrs nopietnākais mežaudžu masveida bojājumu cēlonis Latvijā. Tiesa, kaitēkļu un slimību izplatība tiek nepārtraukti novērota, tāpēc šiem riskiem mežu apsaimniekotāji ir vienmēr laicīgi gatavi. Piemēram, kā liecina LVMI „Silava” veiktais meža kaitēkļu un slimību monitorings, šobrīd pēc vairāku gadu pārtraukuma ir pamats atkal ar piesardzību sākt raudzīties uz egļu astoņzobu mizgrauzi. Rezultātā Ziemeļvidzemē, Dienvidkurzemē un Dienvidlatgalē, kur kaitēkļa savairošanās riski ir vislielākie, daudzviet mežos jau atkal var redzēt izliktus feromonu slazdus. Savukārt vietām novērojamā celmu raušana cirsmās ir viens no daudzajiem zinātnieku rekomendētajiem risinājumiem, kā cīnīties ar sakņu trupī egļu un priežu audzēs. Pēdējās pret sakņu piepi ir rezistentākas, taču egļu gadījumā situācija Latvijā ir nopietna – gandrīz ceturtdaļa ir trupējusi un spēj dot vien ļoti zemas kvalitātes kokmateriālus, kas pārsvarā izmantojami kā resurss enerģētikā vai celulozes ražošanā. Protams,

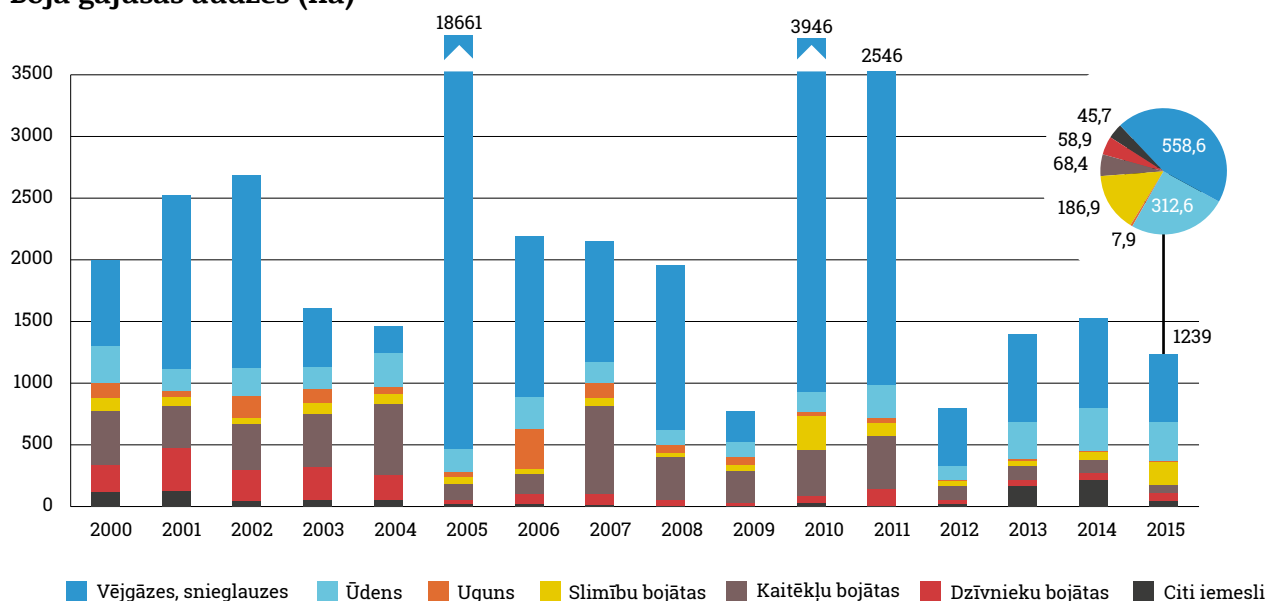
Ar katru gadu pieaug briežveidīgo dzīvnieku nodarītie postījumi jaunaudzēs

ir gadījumi, kad cīņu ar kādu no slimībām, vismaz pagaidām, nav iespējams uzvarēt. Šāds piemērs ir oši – tos gandrīz visus ne tikai Latvijā, bet arī daudzās citās Eiropas valstīs ir inficējusi sēnīšu slimība *Chalara fraxinea*, izraisot masveida kalšanu un bojāeju. Tāpēc kopš 2000. gada oša audžu platība Latvijā ir sarukusi 1,5 reizes, un ik gadu tā turpina samazināties par apmēram 500 hektāriem.

Zinātnieki pauž bažas – klimata izmaiņu ietekmē ekstrēmus laika apstākļus, tostarp spēcīgu vēju un salsstošu lietu, nākotnē sagaidāsim aizvien biežāk. Arī meža kaitēkļu sakarā klimata izmaiņas nes līdzīgu jaunus riskus, jo pēdējos gados vidējā gaisa temperatūra Latvijā ir paaugstinājusies. Sekas ir ilgāks veģetācijas periods, kas, no vienas puses, dod iespēju kokiem ilgāk augt, taču, no otras, ļauj ilgāk dzīvot arī dažādiem kaitēkļiem, veiksmīgi attīstot otro un trešo paaudzi. Līdz ar to nozare ir pasūtījusi virkni apjomīgu pētījumu, kuru ietvaros tiek meklēti risinājumi pret klimata pārmaiņu sekām noturīgāku mežaudžu veidošanā. Daudzas no jaunākajām atziņām jau šobrīd pakāpeniski tiek ieviestas arī praksē.

Bojā gājušās audzes (ha)

Avots: VMD

Jāatzīmē, ka klimata pārmaiņas iet roku rokā ar vēl kādu draudu mežaudžu veselībai – globalizāciju. Brīva preču kustība pāri robežām paver lieliskas iespējas Latvijai par savām nākamajām mājām tuvākajā nākotnē iekārot arī daudziem siltāku zemju kaitēkļiem. Piemēram, priežu koksnes nematodei, kuras atceļošana uz Latviju ārkārtīgi apgrūtinātu turpmāko skuju koku eksportu uz citām valstīm. Lai cīņu ar šādiem invazīviem kaitēkļiem varētu uzsākt savlaicīgi, Valsts augu aizsardzības dienests nepārtraukti veic dažādas importēto koksnes produktu pārbaudes un apsekojumus mežos.

Pēdējie gadi meža ugunsgrēku ziņā Latvijā aizritējuši salīdzinoši mierīgi, taču arī uguns bīstamība noteikti ierindojama starp apzinātajiem nākotnes riskiem. Proti – klimata izmaiņu ietekmē gaidāma nokrišņu samazināšanās vasarās. Tiesa, līdz šim galvenais meža ugunsgrēku izcelšanās iemesls Latvijā ir bijusi cilvēku neuzmanīga rīcība ar uguni, it īpaši kūlas dedzināšana. Tāpēc paralēli sabiedrības izglītošanai ļoti būtiska nozīme ugunsgrēku risku samazināšanā ir zemes racionālai izmantošanai, tostarp lauksaimniecībā neizmantoto platību apmežošanai. Arī nepārtrauktā meža ceļu tīkla attīstīšana AS „Latvijas valsts meži” (LVM) apsaimniekotajās teritorijās daļēji tiek veikta ar mērķi ierobežot uguns nodarītos postījumus.

Lai gan VMD izsniegto sanitāro atzinumu statistiskā meža dzīvnieku radītie bojājumi veido vien 5%, tie mūsdienās tomēr ir ļoti būtisks risks sekmīgai mežu apsaimniekošanai. Kaut vai tāpēc, ka pastāv cieša korelācija starp pārmērīga mitruma ietekmē bojā gājušām mežaudzēm un bebru populāciju valstī. Turklāt vairāk nekā 500 000 hektāros meža zemju ir novecojušas un nekoptas meliorācijas sistēmas. Ja tajās savu dambi vēl uzbūvē bebrs, rezultātā ik gadu valstī tiek zaudēti vidēji 240 hektāri mežaudžu. LVM speciālisti šai ziņā atraduši veiksmīgu risinājumu – paralēli meliorācijas sistēmu renovācijai uzsākta cieša sadarbība arī ar medniekiem. Rezultātā vismaz valsts mežos bebru postījumi vairs nav uzskatāmi par nozīmīgu problēmu. Taču parādījusies cita – ar katru gadu pieaug briežveidīgo dzīvnieku (staltbriežu, aļņu un stirnu) nodarītie postījumi jaunaudzēs. Piemēram, valsts mežos 2015. gadā bojājumi konstatēti jau 6,4 tūkstošu ha platībā, no kuriem 450 ha jaunaudzju pilnībā iznīcinātas. Arī šai gadījumā izstrādāts kopīgs, koordinēts rīcības plāns – mežu īpašnieki izvērtē savas saimniekošanas metodes un turpina lietot repelentus, bet mednieki medī un veido pareizu dzimuma un vecuma struktūru dzīvnieku populācijās.

CO₂ UZKRĀJUMS

Iepriekš esam minējuši daudzus piemērus, kā meža nozare Latvijā pielāgo savu darbību gaidāmajiem riskiem, ko sev līdzi nesīs klimata pārmaiņas. Vienlaicīgi tā ir arī globāla cīņa – aprēķināts, ka ik gadu vismaz 1% no pasaules IKP tiek tērēts, lai kompensētu klimata pārmaiņu radītos zaudējumus. Taču cilvēku spēkos ir samazināt arī savu ietekmi uz pašām klimata izmaiņām – galvenokārt, radot mazākas siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisijas, no kurām bīstamākā, protams, ir oglekļa dioksīds (CO₂). Līdz ar to Eiropā ir radīts jēdziens „oglekļa mazietilpīga attīstība” un uzstādīts ambiciozs mērķis līdz 2050. gadam visās ES dalībvalstīs SEG emisijas, salīdzinot ar 1990. gadu, samazināt par vismaz 80–95%. Meža nozarei viennozīmīgi būs viena no galvenajām lomām šī mērķa sasniegšanā – koki fotosintēzes procesā uzņem no atmosfēras CO₂ un saglabā sevī iekonservētu oglekli. Turklāt ne tikai augšanas laikā – oglekļa krātuves ir arī no koksnes izgatavotie produkti. Tos plašāk izmantojot mājāsaimniecībās, enerģijas ražošanā un citās industrijās, piemēram, būvniecībā, CO₂ koncentrācija atmosfērā tiek būtiski samazināta, līdz ar to bremsējot arī globālo sasilšanu.

Vienlaicīgi Latvijas meža nozarei aktuālas ir arī Kioto protokolā noteiktās vidējā termiņa saistības. Periodā no 2013. līdz 2020. gadam valstī iepriekš uzņemtais SEG emisiju samazināšanas temps meža apsaimniekošanā nedrīkst palēnināties. Latvijas references

Lai nodrošinātu oglekļa uzkrājuma pieaugumu, ļoti būtiska ir pārdomāta mežu apsaimniekošana un savlaicīga veca meža nomaiņa pret jaunu

līmenis ir 16,302 miljoni tonnu CO₂ ekvivalenta, un emisijām tiks pielīdzināts jebkurš CO₂ piesaistes samazinājums. Līdz šim mežainuma un krājas pieauguma palielināšanās CO₂ piesaisti un oglekļa uzkrāšanas meža ekosistēmā viennozīmīgi ietekmējusi pozitīvi. Tajā pašā laikā šo procesu kavē vecumstruktūras dinamika – pieaugušo un pāraugušo mežaudžu īpatsvara palielināšanās. Mēs tuvojamies līdzsvara stāvoklim, kad krājas pieaugums kompensē mežizstrādes, dabiskā atmiruma un augsnes radītās SEG emisijas, bet nenodrošina oglekļa uzkrājuma pieaugumu. Tāpēc, arī no šī aspekta raugoties, ļoti būtiska ir pārdomāta mežu apsaimniekošana un savlaicīga veca meža nomaiņa pret jaunu. Jaunaudžu kopšana, neproduktīvu mežaudžu nomaiņa, meža atjaunošana ar augstvērtīgiem selekcionētiem stādiem, meža infrastruktūras izveide un uzturēšana – tā ir tikai daļa no kompleksā darbu kopuma, kas ikdienā tiek veikts, lai ne tikai palielinātu mežaudžu produktivitāti, dzīvotspēju un pielāgošanās iespējas ar klimata pārmaiņām saistītajiem riskiem, bet arī nodrošinātu turpmāku Kioto protokola saistību izpildi.

BIOLOĢISKĀ DAUDZVEIDĪBA

Līdzīgi kā meža ekonomisko vērtību nosaka tajā pieejamās koksnes apjoms un kvalitāte, dabas vērtības raksturo tajā sastopamā bioloģiskā daudzveidība. Šis termins ir veidojies vienlaikus ar mūsdienu vides aizsardzības politiku, un bioloģisko daudzveidību parasti definē kā dzīvo organismu formu dažādību visās vidēs, tostarp sauszemes, jūras un citās ūdens ekosistēmās un ekoloģiskajos kompleksos, arī mežos; tā ietver daudzveidību sugas ietvaros, starp sugām un starp ekosistēmām.

Līdz šim uzkrātā informācija liecina, ka bioloģiskās daudzveidības ziņā mēs Latvijā esam ļoti bagāti. Valstī kopā reģistrētas ap 27,7 tūkstošiem augu, dzīvnieku un kukaiņu sugu, taču to patiesais skaits varētu būt pat par vairākiem tūkstošiem lielāks. Vairākām Eiropā vai pat visā pasaulē apdraudētām putnu un zīdītāju sugām Latvijas populācijas veido ievērojamu daļu no sugas kopējā indivīdu skaita. Tādas ir, piemēram, melnie stārķi, mazie ērgļi, baltmuguras dzeņi, griezes, dzērves, bebri un ūdri. Savukārt nepārtraukti veiktais lielo plēsēju monitorings liecina, ka daudzviet Eiropā gandrīz pilnībā izzudušie vilki un lūši piemums sastopami tik lielā skaitā, ka to populāciju nepieciešams ierobežot ar medībām.

Te gan jāsaprot, ka Latvijas gadījumā tāpat kā paši meži, arī tajos sastopamā bioloģiskā daudzveidība nav radusies pati no sevis. Jau daudzus gadsimtus meža dzīves cikla neatņemama sastāvdaļa ir cilvēku saimnieciskā darbība, un tik daudzām sugām piemērotās dzīvotnes veidojusi un uztur tradicionālā Latvijas mežsaimniecība – maza izmēra kailciršu sistēma. Jo cilvēka neietekmēts mežs Latvijā atrodams vien 6889 hektāros jeb 0,2% no kopējās mežu platības. Līdz ar to, mežsaimniecībā turpinot pieņemt uz faktiem balstītus un rūpīgi pārdomātus lēmumus, bioloģiskā daudzveidība kopumā Latvijā saglabāsies esošajā daudzumā un dažādībā. Piemēram, viens no būtiskiem meža bioloģisko daudzveidību raksturojošiem elementiem ir tajos uzkrātā atmirusī koksne, kas ir īpaši piemērota mājvieta dažādiem organismiem – no sēnēm un kukaiņiem līdz pat nelieliem zīdītājiem. Kā liecina MSI dati, atmirušās koksnes apjoms pēdējo desmit gadu laikā Latvijas mežos nepārtraukti palielinājies un sasniedzis 24,3 m³/ha. Salīdzinājumam – 80% „Biosoil” projekta parauglaukumu, kas izveidoti 19 Eiropas valstīs, atmirušās koksnes apjoms konstatēts mazāks par 20 m³/ha.

Jāpiezīmē, ka drīz par Latvijas dabas vērtību nozīmi Eiropas kontekstā mēs zināsim daudz vairāk. Lai izvērtētu Latvijā sastopamo ES īpaši aizsargājamo biotopu stāvokli un kvalitāti, ar ES Kohēzijas fonda līdzfinansējumu 2016. gadā valstī uzsākta visaptveroša biotopu kartēšana, ko īsteno par dabas aizsardzības politikas ieviešanu valstī atbildīgā institūcija Dabas aizsardzības pārvalde (DAP). Kartēšanu paredzēts pabeigt līdz 2019. gada beigām, un meža nozare šo projektu konceptuāli atbalsta, jo tas dos skaidri saprotamu referenču līmeni, no kura mērīt bioloģiskās daudzveidības izmaiņas nākamajos gados. Pretējā gadījumā vides organizācijas tās bieži vien rēķina ar visai apšaubāmām, subjektīvām metodēm. Vienlaicīgi meža nozare stingri pastāv, lai biotopu kartēšanas rezultātā tiktu izvērtēts īpaši aizsargājamo sugu, meža un ar mežu saistīto biotopu aizsargājamo platību īpatsvars to labvēlīga aizsardzības statusa nodrošināšanai, kā arī izstrādāti optimāli aizsargājamo dabas teritoriju apsaimniekošanas nosacījumi, tajā pašā laikā nesamazinot koksnes audzēšanai un ieguvei pieejamās platības. Šo MSNP 2020 iekļauto uzstādījumu ir apstiprinājusi arī valdība.

*Mežsaimniecībā turpinot
pieņemt uz faktiem balstītus
un rūpīgi pārdomātus
lēmumus, bioloģiskā
daudzveidība kopumā pa
Latviju saglabāsies esošajā
daudzumā un dažādībā*

Foto: LVM

DABAS AIZSARDZĪBA

To, ka dabas vērtības Latvijā nepieciešams saglabāt, cilvēki sāka apzināties pagājušā gadsimta sākumā. Pirmā aizsargājamā teritorija – Moricsala – kā „dabas jaukumu apvidus” tika izveidota 1912. gadā, savukārt padomju gados dibināts Gaujas Nacionālais parks, Krustkalnu un Teiču dabas rezervāts, kā arī atjaunots 1936. gadā izveidotais Grīņu dabas rezervāts. Ņemot vērā tā laika izpratni par procesiem mežā, kā arī koksnes pārstrādei atvēlēto marginālo lomu PSRS plānveida ekonomikā, tika pieņemts, ka labākais dabas aizsardzības paņēmieni ir saimnieciskās darbības aizliegšana.

Mūsdienās, par spīti tam, ka zināšanas mežu apsaimniekošanā ir ievērojami attīstījušās, Latvijas vides politika joprojām tiek veidota pēc līdzīgas uztveres. Rezultātā, kaut gan sabiedrībai bieži tiek apgalvots par it kā dominējošām ekonomiskajām interesēm, tendences, kā gadu gaitā ir mainījušies mežu platību apsaimniekošanas mērķi, ir pilnīgi pretējas. Proti – tā sauktie saimnieciskie meži nepārtraukti samazinājušies, un šobrīd saskaņā ar MVR datiem Latvijā kopumā dažādi saimnieciskās darbības aprobežojumi ir jau vairāk nekā 850 000 hektāros meža zemju jeb 28% no kopējās mežu platības valstī. Lielāko daļu mežu ar saimnieciskās darbības aprobežojumiem veido valsts nozīmes īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (ĪADT), vides un dabas resursu, tostarp kultūras pieminekļu, aizsardzības aizsargjoslas, kā arī mikroliegumi, kuru izveidošanas procedūra, pamatojoties ar īpaši reto un apdraudēto sugu operatīvu aizsardzību, ir ātra un vienkārša. Lielākie aprūtinājumi noteikti valstij piederošajos mežos, kur jau vairāk nekā trešajā daļā ciršanas vecumu sasniegušo audžu ekonomiski pamatotu saimniecisko darbību veikt vairs nav iespējams.

Tajā pašā laikā mūsdienu zināšanas par procesiem mežā ļauj izteikt pamatotu apgalvojumu, ka šāda pieeja tikai retos gadījumos veicina bioloģiskās daudzveidības attīstību. Protams, dabas vērtības un retām sugām piemērotas dzīvotnes Latvijā ir nepieciešams apzināt. Taču, ņemot vērā, ka faktiski visi Latvijas meži ir veidojušies saimnieciskās darbības rezultātā, daudzos gadījumos apšaubāmi ir dabas aizsardzībā izmantotie instrumenti – nosacījumi, ko īpašnieks drīkst un ko nedrīkst šajās teritorijās darīt. Šai ziņā labs piemērs ir Baltijas jūras un Rīgas līča piekrastes ierobežotās saimnieciskās darbības josla, kur priežu audzēs ir aizliegts veikt kailcirtes. LVMI „Silava” zinātnieki atzīst – pēc šobrīd atļautā mežizstrādes paņēmiena īstenošanas šīs platības ar priedi (kas ir saul-

mīlis) ne dabiski, ne mākslīgi atjaunot nevar. Rezultātā tā vietā, lai priežu audzes aizsargātu, tiek veicināta to nomaiņa pret lapu koku sugām. Šādu piemēru, kad dabas aizsardzības vārdā noteikts mežsaimnieciskās darbības aizliegums nesasniedz savu sākotnēji mērķi, netrūkst.

Ne velti jaunas dabas vērtības regulāri tiek atklātas tieši mežos, kuru apsaimniekošanas galvenais mērķis vienmēr ir bijusi saimnieciskā darbība – dabas aizsardzības jautājumi Latvijā ir atrunāti jau normatīvo aktu līmenī, kas saistībā ar meža apsaimniekošanu ir vieni no stingrākajiem Eiropā. Meža likumā noteikts, ka meža īpašnieka vai tiesiskā valdītāja pienākums ir ievērot vispārējās dabas aizsardzības prasības, lai nodrošinātu meža bioloģiskās daudzveidības saglabāšanu, saglabātu meža spēju pasargāt augsni no erozijas, pasargātu virszemes un pazemes ūdeņus no piesārņošanas, saglabātu būtiskus kultūras mantojuma elementus mežā, kā arī veicinātu meža noturību un pielāgošanos klimata pārmaiņām. Rezultātā saimnieciskajos mežos, realizējot kailcirtes, tiek nosacīti atdarināts liela mēroga dabiskais traucējums – meža degšana ar tai sekojošu augsnes sagatavošanu, kas veicina augsnes virskārtas mineralizāciju. Savukārt izlases un pakāpeniskās cirtes atdarina zemas intensitātes dabiskos traucējumus – vējgāzes, atsevišķu koku izgāšanos, slimību un kaitēkļu bojājumus. Kā vienā, tā otrā gadījumā tiek saglabātas dabiskam mežam raksturīgās struktūras: bioloģiski vecie koki, sausie koki un atmirusī koksne dažādās trūdēšanas stadijās, pamežs, paauga, pārmitrās iepaklas, īslaicīgi vai pastāvīgi pārplūstoši klajumi, neskartas koku grupas, dobumainie koki, dzeņveidīgo putnu izkalti koki, veci celmi un koksnes sēnes, skudru pūžņi un lielo putnu ligzdas.

Līdz ar to nākotnē noteikti būtu nopietni jādomā par dabas aizsardzības politikas pārskatīšanu, neveidojot jaunus, kā arī rūpīgi izvērtējot esošos aizliegumus ar ekonomiski pamatotām metodēm iegūt koksni. Arī no valstiskā viedokļa, kaut vai tīri ekonomiski rēķinot, vajadzētu konkrēti noteikt, cik aizsargājamās teritorijas Latvija var atļauties. Ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju skaita dinamiku un populācijas novecošanu, ir skaidrs, ka ar katru gadu valsts budžetu izveidot būs aizvien grūtāk, tāpēc jautājums par katra zemes hektāra efektīvu apsaimniekošanu kļūs aizvien aktuālāks. Tāpat sev piederošajā mežā iegūta koksne daudzām Latvijas ģimenēm ir vienīgais vieds, kā savlaicīgi veikt nepieciešamos mājas remonta darbus, apmaksāt bērnu izglītību vai segt ārstēšanās izdevumus.

Foto: Pauls Beķeris

110 gadus veca priežu audze dabas parkā Abavas senleja, kur atbilstoši likumam, veikta izlases cirte. LVM Silava zinātnieki atzīst – šīs platības ar priedi ne dabiski, ne mākslīgi vairs atjaunot nevar.

MEŽA ĪPAŠUMI

Latvijā mežu īpašumi gandrīz vienādās proporcijās ir iedalāmi divās lielās grupās. Apmēram 49% meža zemes (1 495 633 ha 2015. gadā) Latvijā pieder valstij. Lielākā daļa no tās ir Zemkopības ministrijas pārvaldībā, un vairākumu apsaimnieko 1999. gadā izveidotā AS „Latvijas valsts meži”. Saskaņā ar valdības apstiprināto koncepciju šo platību apsaimniekošanas mērķis ir valsts kā meža īpašnieka ekonomisko interešu īstenošana. Tās realizējot, LVM nodrošina meža kapitālvērtības saglabāšanu un palielināšanu, kā arī optimālos ienākumus no meža apsaimniekošanas ilgtermiņā.

Jāatzīmē, ka LVM darbinieki veic mežsaimniecisko darbu stratēģisko un taktisko plānošanu, taču paši ar mežizstrādi, koksnes transportēšanu vai cirsmu atjaunošanu nenodarbojas. Šo pienākumu veikšanai atbilstoši Publisko iepirkumu likumam uz līgumu pamata tiek piesaistīti pakalpojumu sniedzēji. Lai optimizētu darbus un uzlabotu pakalpojumu kvalitāti, sadarbības formas ar šiem kontraktoriem tiek nepārtraukti attīstītas, ieviešot daudzos gadījumos Eiropā

unikālas informācijas aprites un plānošanas sistēmas.

Paralēli uzņēmums attīsta arī citus darbības veidus, piemēram, sniedz medību un rekreācijas pakalpojumus, kā arī nodarbojas ar selekcionētu sēklu un stādu ražošanu vietējam un eksporta tirgiem. Uzņēmuma apgrozījums 2015. gadā bija 261,55 miljoni eiro,

Mežsaimniecības darbu efektivitātei būtisks ir optimāls meža ceļu blīvums, kas pozitīvi ietekmē meža produktivitāti, mežu pieejamību apsaimniekošanai un rekreācijai, kā arī ugunsdrošības nodrošināšanai

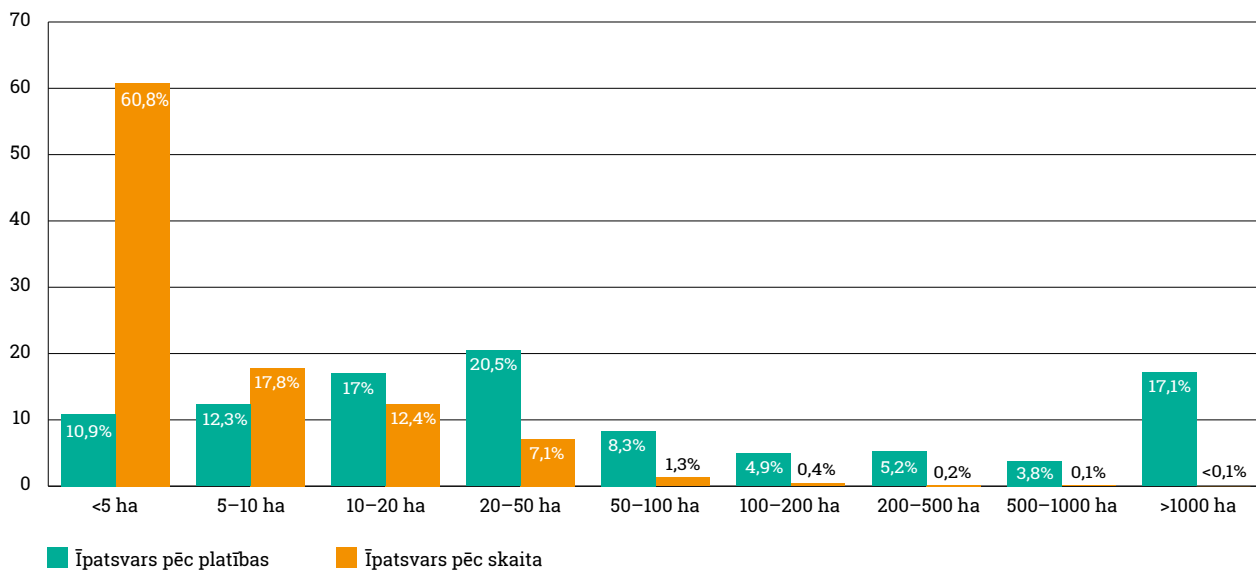
Foto: Pauls Beķeris

Meža īpašumu struktūra, 2015

Avots: VMD

Privāto meža īpašnieku struktūra, 2015

Avots: VZD

Foto: Pauls Beķeris

bet peļņa pēc nodokļu nomaksas – 59,3 miljoni eiro. No tās dividendēs valstij izmaksāti nedaudz vairāk kā 52 miljoni eiro, un šī nauda ir pietiekami liela, lai, piemēram, samaksātu algas teju visiem Latvijas ārstiem.

Katru gadu LVM nelielā apjomā no privātajiem mežu īpašniekiem iegādājas arī jaunas meža zemes, izmantojot līdzekļus, kas tiek iegūti, veicot ar mežsaimniecību nesaistītas darbības – smilts un grants karjeru apsaimniekošanu, kā arī kūdras ieguves platību iznomāšanu. Tas tiek darīts ar mērķi uzturēt saimnieciski izmantojamo meža platību bilanci ar plusa zīmi. Proti – dabas aizsardzības prasībām Latvijā kļūstot stingrākām, regulāri valsts mežos tiek izveidotas aizvien jaunas ĪADT un mikroliegumi. Tāpat arī pašvaldības, kurām nav savu meža teritoriju, aktīvi meklē iespējas veidot mežparkus pilsētu tuvumā, turklāt saimnieciskie meži reizēm tiek atsavināti valsts nozīmes infrastruktūras objektu ierīkošanai.

Pārējie Latvijas meži atrodas dažādu fizisko un juridisko personu, kā arī pašvaldību īpašumā. Pēdējām Latvijā pieder apmēram 2,9% meža zemes, un starp tām lielākais mežu īpašnieks ir Rīgas pilsēta. Tai pieder 61,7 tūkstoši hektāru ārpilsētas mežu un 4,6 tūkstoši hektāru meža Rīgas un Jūrmalas pilsētu administratīvajās teritorijās, ko apsaimnieko pašvaldības

*Lielie mežu īpašnieki,
kuriem mežsaimniecība ir
galvenais uzņēmējdarbības
veids un iztikas avots,
darbus mežā plāno
ilgtermiņā*

uzņēmums SIA „Rīgas meži”. Savukārt privāto meža īpašnieku skaits šobrīd ir aptuveni 144 tūkstoši. Tā ir būtiska sociālā grupa un atbilst 7,2% no valsts iedzīvotāju skaita – šis rādītājs ir viens no augstākajiem Eiropā. Latvijas lielo un mazo privāto meža īpašnieku, komercsabiedrību un pašvaldību, kuru īpašumā vai tiesiskajā valdījumā atrodas mežs, intereses pārstāv 2005. gadā dibinātā nevalstiskā organizācija Latvijas Meža īpašnieku biedrība.

Nepārtraukti attīstoties Latvijas iedzīvotāju izpratnei par nepieciešamību racionāli apsaimniekot katru zemes hektāru, cilvēki aizvien vairāk sākuši apzinā-

Foto: Pauls Beķeris

Visā pasaulē unikālā, pilnībā automatizētā egļu stādu vaskošanas līnija LVM kokaudzētavā „Podiņi”. Kopumā 2015. gadā LVM stādaudzētavās realizēti 46,8 miljoni dažādu koku stādu.

ties, ka mežu apsaimniekošana nevar būt tikai hobijs vien. Rezultātā Latvijā ir novērojama pakāpeniska meža īpašumu konsolidācija, un gadu no gada meža īpašnieku skaitam ir tendence samazināties, bet vidējā īpašumu platībai – palielināties. Tiesa, joprojām 90% gadījumu privātajiem īpašniekiem piederošā meža zeme nav lielāka par 20 hektāriem, taču šādu īpašumu īpatsvars veido vairs tikai 40% no visu privāto mežu platības. Savukārt līdz vairāk nekā 26% pieaudzis par 200 hektāriem lielāku īpašumu īpatsvars.

Pēdējos gados Latvijas meža nozarē sevi sākuši pieņemt arī privāto mežu īpašnieku kooperatīvi. Ar katru gadu interese par iespēju kooperēties savu īpašumu apsaimniekošanā aug, jo cilvēki saprot – tā var labāk aizstāvēt savas intereses koksnes tirgū, kā arī piesaistīt profesionālus darbiniekus un tehnoloģijas mež-

saimnieciskajiem darbiem. Rezultātā 2016. gada vidū Latvijā bija reģistrētas jau septiņas mežsaimniecisko pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības, no kurām vērā ņemamu aktīvu darbību veic trīs: „L.V. Mežs”, „Mežsaimnieks” un „Vidzeme”. Kaut arī kopējā kooperatīvos apvienoto meža īpašumu platība pagaidām ir mazāka par 10 000 hektāriem, tai ir tendence pieaugt, turklāt vadošo kooperatīvu apgrozījums jau tagad tuvojas miljonam eiro gadā.

No kopējā meža nozares viedokļa tas ir ļoti pozitīvs process. Lielie mežu īpašnieki, arī kooperatīvi, kuriem mežsaimniecība ir galvenais uzņēmējdarbības veids un iztikas avots, darbus mežā plāno ilgtermiņā, aizvien plašāk savā praksē izmantojot jaunākās zinātnieku atziņas. Tāpat viņi ir daudz prognozējamāki daļībnieki koksnes resursu piegādes ķēdē.

MEŽU APSAIMNIEKOŠANA

Un te nu atkal jāatgriežas pie ievadā minētā Latvijas „zaļā zelta”. Ir ļoti svarīgi apzināties, ka nav iespējams runāt par mežiem kā tautsaimniecības vērtību, vienlaicīgi tos racionāli neapsaimniekojot. Tāpēc pilnīgi droši var apgalvot, ka meža nozare ir visvairāk ieinteresēta, lai Latvijas meža resursi nesamazinās un to vērtība nākotnē tikai pieaug.

Mums ir visi priekšnoteikumi ilgtspējīgai un produktīvai meža apsaimniekošanai – atbilstošs klimats, zemes resursi un zināšanas. Ir izstrādātas uz ilglaicīgiem pētījumiem balstītas rekomendācijas meža ražības paaugstināšanai; ir pieejams augstvērtīgs, ģenētiski uzlabots un klimata izmaiņām piemērots galveno vietējo koku sugu reproductīvais materiāls. Līdz ar to Latvijas mežsaimnieciskā prakse balstās uz noteiktā laikā veiktām neliela izmēra kailcirtēm, kas pēc tam atbilstoši Meža likumam tiek atjaunotas un koptas, lai iespējami drīz nocirsto koku vietā atkal kuplotu jauns mežs. Savukārt, lai sniegtu neatkarīgu apliecinājumu koksnes produktu legālai izcelsmei, kā arī mežu ilgtspējīgai un atbildīgai apsaimniekošanai, Latvijā tiek izmantotas pasaulē atzītākās sertifikācijas shēmas.

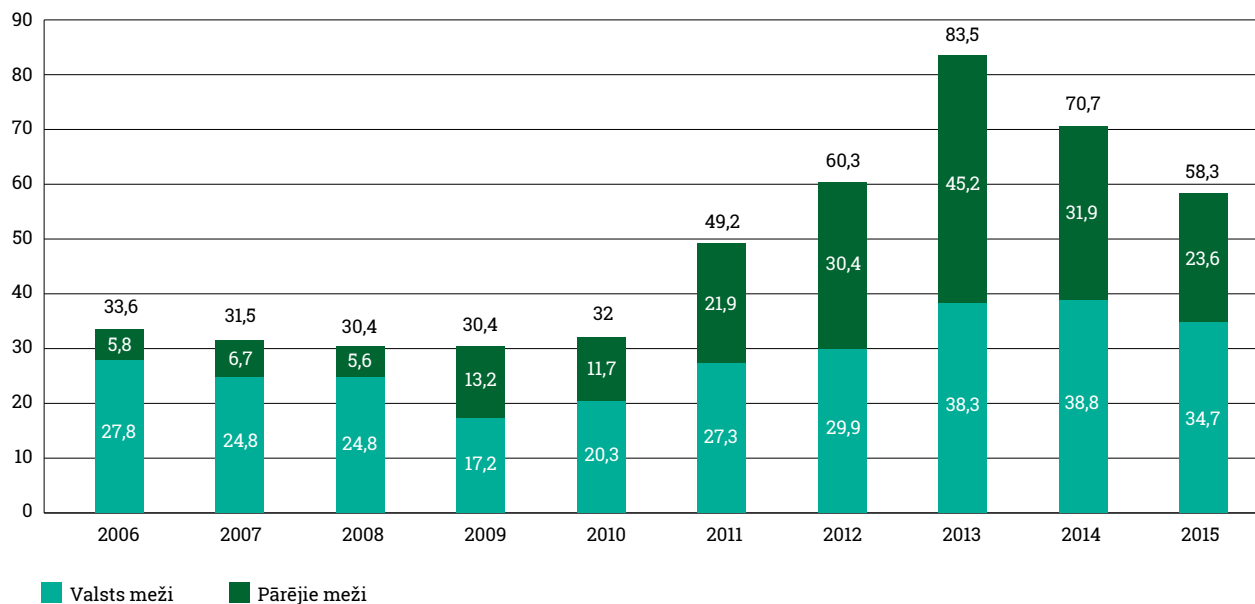
Tāpat ir ļoti svarīgi saprast, ka zināšanas par mežu apsaimniekošanu un tajā izmantojamās tehnoloģijas nestāv uz vietas. Tās tiek nepārtraukti attīstītas, un mežs 21. gadsimtā vairs neaug tieši tāpat, kā tas bija pirms simts vai tūkstoš gadiem. Piemēram, mežu mākslīgā atjaunošana jau labu laiku notiek, izmantojot augstvērtīgus stādus. Tie ir ilga un rūpīga selekcijas darba iznākums, kas piešķir jaunajiem kociņiem spēju izaugt ātrāk un labāk aizsargāties no apdraudējumiem visā dzīves ciklā. Nopietnu artavu meža ātrākā augšanā sniedz arī tehnoloģiskās iespējas efektīvāk izkopt mežaudzes. Latvijā šos procesus lielā mērā ir veicinājis kopš 2008. gada privātajiem meža īpašniekiem pieejamais valsts un ES struktūrfondu atbalsts meža ekonomiskās vērtības uzlabošanai, tostarp arī ekonomiski mazvērtīgo baltalkšņu un blīgzņu audžu nomaiņai. Rezultātā gan izkopto, gan ar selekcionētu stādāmo materiālu atjaunoto mežaudžu platība privātajos mežos ir ievērojami pieaugusi, un tas devis stabilus priekšnoteikumus, lai nākotnē kopējā mežu produktivitāte un dzīvotspēja Latvijā palielinātos. Turklāt daudzi mežu īpašnieki ir sapratuši, ka ar mērķtiecīgu un pareizi veiktu jaunaudžu kopšanu var samazināt meža audzēšanas cikla ilgumu, cirtmetam atbilstošu krāju iegūstot vidēji par 10–20 gadiem ātrāk. Līdz ar to par tādām koku sugām kā, piemēram, bērzs un priede mēs jau varam droši teikt, ka jaunībā stādītā mežaudze nebūt nav dāvana nākamajai vai aiznākamajai paaudzei, bet pie pareizas kopšanas sava darba augļus varēs baudīt pats stādītājs. Tradīcijas joprojām nosa-

16 gadus veca bērzu audze, kurā veikta jau pirmā krājas kopšanas cirte. Likumam atbilstošu galvenās cirtes ciršanas caurmēru bērzi sasniegs 30-35 gados.

*Izmantojot selekcionētu
stādāmo materiālu
un mežaudzi pareizi
kopjot, meža īpašnieks
sava darba augļus var
sagaidīt pats*

Jaunaudžu kopšana Latvijā (Tūkst. ha)

Avots: VMD

Atjaunotās koku sugas 2015. gadā visā valstī

Koku suga	Dabiskā atjaunošanās (ha)	Sējot, stādot (ha)	Kopā (ha)
Priede	1799,90	5864,20	7664,10
Egle	1241,00	6205,00	7446,00
Bērzs	10314,30	1394,70	11709,00
Apse	7560,70	6,30	7567,00
Baltalksnis	5611,40	20,30	5631,70
Melnalksnis	1273,30	161,20	1434,50
Ozols, osis	39,80	7,70	47,50

Avots: VMD

Foto: SIA „Jāde”

ka, ka bērza ciršanas vecums ir 71 gads, bet praksē var redzēt, ka no laba stādāmā materiāla pareizi audzēts koks ciršanas caurmēru sasniedz jau 30–35 gados. Arī priedei normatīvos noteiktais ciršanas vecums ir 101 gads, taču Latvijā netrūkst priežu audžu, kas būs cērtamas jau 60–80 gadu vecumā.

Jāņem vērā, ka mūsdienās arī koksnes produktu ražotājiem aizvien lielāka interese ir tieši par vidēja izmēra baļķu pārstrādi, nevis resniem apaļkokiem, kas agrāk tika uzskatīti par pašu labāko materiālu. Tāpēc, kaut gan mežsaimniecību zināmā mērā var uzskatīt par atsevišķu nozari, tā ir ārkārtīgi cieši saistīta ar vietējo kokapstrādes rūpniecību. Gandrīz visi Latvijā saražotie koksnes produkti tiek eksportēti un konkurē starptautiskajā tirgū, tāpēc mēs uz savu mežu apsaimniekošanas praksi nevaram raudzīties atrauti no tendencēm citās mežu lielvalstīs. Un te redzams, ka, piemēram, Somijā likums vairs neierobežo koku ciršanas vecumu, atstājot meža īpašnieka ziņā izlemēt, kad mežu ir izdevīgāk izstrādāt. Arī Zviedrijā normatīvie akti mežu ļauj cirst agrāk, nekā tas bija savulaik pieņemts, tādā veidā stiprinot valstī saražoto produktu konkurētspēju, un nepieļauj izšķērdīgu koksnes sapūdēšanu mežā.

Latvijā šobrīd no kopējās mežu platības koksnes ieguvei pieejami 3,052 miljoni hektāru ar kopējo krāju 624 miljoni m³. Taču koksnes ieguves apjoms mums ir tālu no maksimālā ilgtspējīgas resursu plūsmas līmeņa – mēs ik gadu nocērtam tikai apmēram 63% no kopējā ikgadējā koksnes krājas pieauguma. Tas ir daudz mazāk nekā Somijā (70%), Zviedrijā (85%) vai tepat kaimiņos Lietuvā (73%). Līdz ar to Latvijā nav

Gandrīz visi Latvijā iegūtie zāģbaļķi tiek pārstrādāti uz vietas, bet iztrūkstošā daļa – ievesta no ārvalstīm

nepieciešams uzturēt mākslīgus ciršanas apjomu ierobežojumus mežu īpašniekiem – mēs savu resursu ilgtspēju nekādā veidā neapdraudam.

Tajā pašā laikā, ņemot vērā lielo valstij piederošo meža zemju īpatsvaru, meža nozarei, plānojot attīstību, ir bijis ļoti svarīgi saprast, ar kādu koksnes apjomu tā teorētiski var rēķināties. Tāpēc valsts mežos ik pēc pieciem gadiem tiek aprēķināts pieļaujamais koku ciršanas apjoms galvenajā cirtē, šim mērķim izmantojot vispiemērotākos algoritmus, kas pēdējo reizi atjaunoti 2015. gadā. Tiesa, arī šie aprēķini vienmēr bijuši ļoti piesardzīgi un nav pat tuvu teorētiskajam koksnes maksimumam, ko būtu iespējams iegūt, nezaudējot mežu ilgtspēju. Salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu no 2016. līdz 2020. gadam aprēķinātais koku ciršanas apjoms valsts mežos ir palicis nemainīgs. Te gan ir svarīgi atzīmēt, ka, runājot par koku sugām un hektāriem, tiek norādītas valdaudzes. Taču saskaņā ar MSI datiem Latvijā 64% mežaudžu veido divas un vairāk koku sugas, tāpēc meža nozare, plānojot resursu pieejamību, aprēķinus veic daudz detalizētāk, izvērtējot arī meža otrajā stāvā pieejamo krāju.

Kas attiecas uz reālo ikgadējo mežizstrādes apjomu, tas tomēr pārsvarā ir balstīts uz tirgus situāciju

un apaļkoku cenām. Un tās savukārt ir ciešā korelācijā ar koksnes produktu cenām un patēriņu Latvijas eksporta tirgos. Meža īpašnieki to lielākoties izprot ļoti labi. Protams, no vienas puses, ir vēlme maksimizēt peļņu brīžos, kad zāģbaļķi maksā visvairāk, taču, no otras puses, visiem ir skaidrs, ka ilgtermiņā vislabāko cenu par apaļkokiem varēs samaksāt tieši vietējie koksnes pārstrādes uzņēmumi, kuru kopējās ražošanas jaudas ievērojami pārsniedz ciršanai pieejamo resursu apjomu Latvijā. Neveidojot stabilu koksnes plūsmu, vietējā pārstrāde tiktu iznīcināta un visus Latvijas baļķus nāktos eksportēt neapstrādātus. Tāpēc meža nozares dalībnieki apzinās nepieciešamību savstarpēji sadarboties, vienojoties nozares kopējās konkurētspējas vārdā. Rezultātā uz vietas tiek pārstrādāti gandrīz visi Latvijā iegūtie zāģbaļķi, bet trūkstošā daļa ieviesta no ārvalstīm.

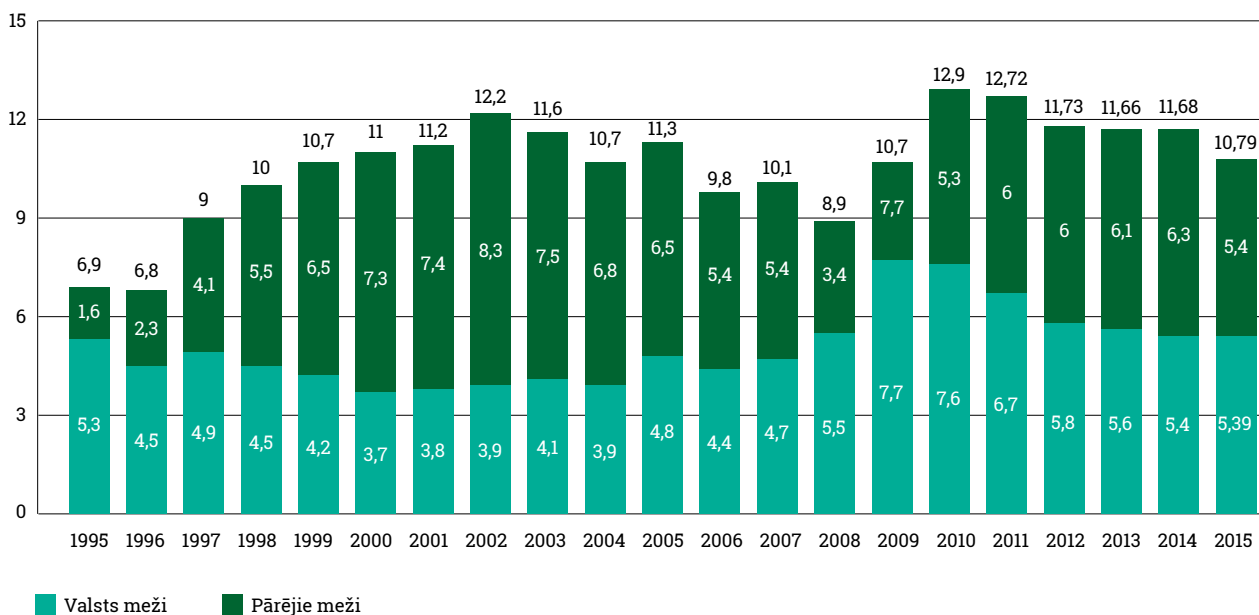
Viens no instrumentiem, lai nodrošinātu nepārtrauktu resursu plūsmu, ir 2010. gadā pieņemtais lēmums LVM augošu koku cirsmu izsoles pilnībā aizstāt ar tiešām apaļkoku sortimentu piegādēm kokrūpniecības uzņēmumiem. Tas samazinājis pārdevēja un pircēju izmaksas, tādā veidā veicinot kokapstrādes konkurētspēju pasaules tirgū. Radītā sistēma ir tik efektīva, ka no valsts mežiem vērtīgās lietkoksnis eksports ir vienāds ar nulli.

Maksimāli pielaujamais ciršanas apjoms 2016–2020 LVM valdījumā esošajos mežos

Valdošā koku suga	Platība (ha)	Likvidās koksnes apjoms (m ³)
Priede	31 628,0	8 786 561
Egle	11 334,0	3 331 063
Bērzs	35 132,0	8 554 659
Apse	5318,3	1 607 707
Melnalksnis	4317,0	1 046 441
Osis	321,3	83 107
Ozols	84,5	22 510
Kopā	88 135,1	23 432 047

Avots: Zemkopības ministrija

Koksnes resursu ieguve (Mljam³)

Avots: VMD

KOKRŪPNIECĪBA

Esam nonākuši līdz mūsu monētas otrai pusei – Latvijas koksnes pārstrādes rūpniecībai. Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas tā bija viena no pirmajām, kas operatīvi spēja pārslēgt savu domāšanu no plānveida uz tirgus ekonomikas apstākļiem. Pateicoties tādiem izciliem vadītājiem kā, piemēram, Juris Biķis no AS „Latvijas Finieris”, daudzos padomju laiku uzņēmumos iekārtas netika nodotas metāllūžņos, bet turpināja darbu. Atrodot pircējus ārzemēs un spējot viņus pārliecināt, ka uzņēmumi no jaunās, tikko izveidotās valsts būs uzticami sadarbības partneri, kokrūpnieki nodrošināja, ka Latvijas ekonomikā ieplūst tās attīstībai tik nepieciešamā valūta.

Lai veiksmīgāk aizstāvētu savas intereses Latvijā un eksporta tirgos, uzņēmumi sāka apvienoties asociācijās, kuru darbības attīstīšanai un koordinēšanai, kā arī kokrūpniecības interešu starptautiskai pārstāvniecībai 2000. gadā tika nodibināta Latvijas Kokrūpniecības federācija (LKF). Rodoties neskaitāmām mazām zāgētavām un veidojoties lielākām ražotnēm, ievērojami pieauga vienkāršu, nežāvētu un nešķīrotu zāgmateriālu eksports un īsi pirms tūkstošgades

mijas pienāca brīdis, kad koksnes un tās produktu īpatsvars valsts kopējā eksporta bilanci sasniedza pat 43%. Kaut gan naudas izteiksmē, ja salīdzina ar mūsdienām, meža nozares eksports kopā veidoja „tikai” nepilnus 700 miljonus eiro.

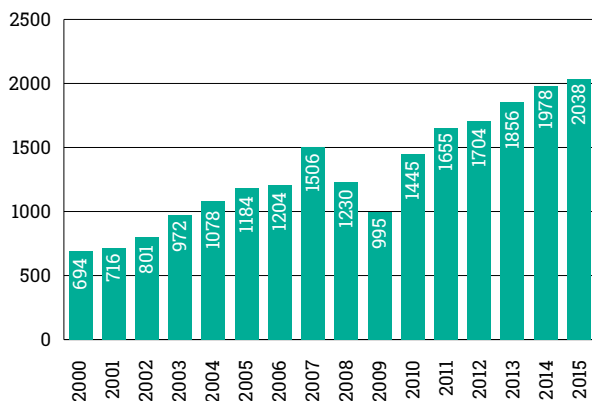
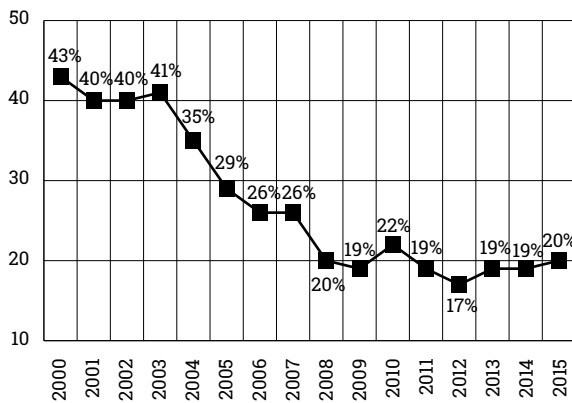
Liela nozīme kokrūpniecības attīstībā ir zāgētavām, kas lielu daļu Latvijas mežos iegūto skuju koku balķu pārstrādā dēļos vai brusās

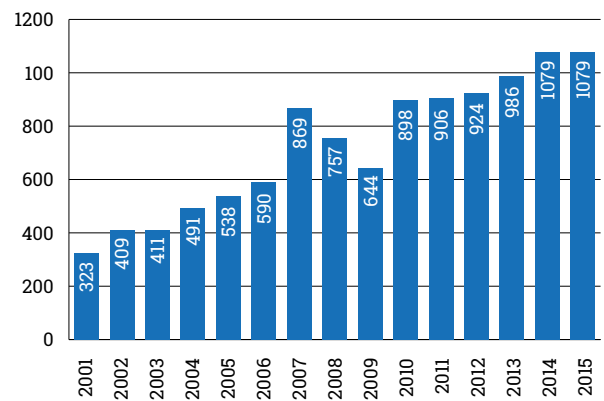
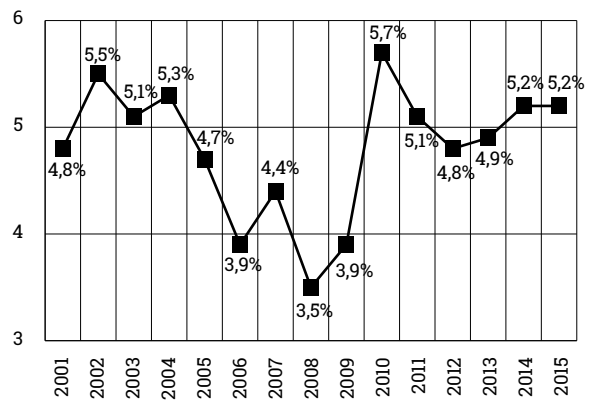
Foto: Pauls Beķenis

Meža nozares produkcijas eksporta īpatsvars Latvijas kopeksportā (Mlj EUR)

Meža nozares pievienotā vērtība un tās īpatsvars IKP (Mlj EUR) (faktiskajās cenās)

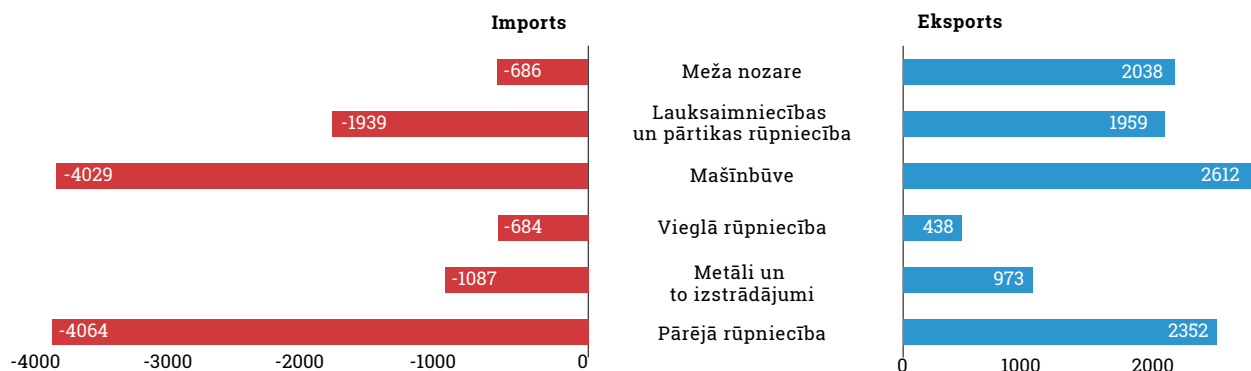

Avots: CSP

Kopš tā laika Latvijas kokrūpniecības attīstība ir nepārtraukti turpinājusies gan katra uzņēmuma individuālā līmenī, gan kopējā virzībā uz koksnes dziļāku pārstrādi un lielākas pievienotās vērtības radīšanu Latvijas „zaļajam zeltam”. Te gan ir svarīgi saprast, ka neviens produkts pats par sevi pievienoto vērtību nenes. Tā rodas procesā, kurā tas tiek radīts, un ekonomikā pievienoto vērtību rēķina kā peļņas, darbinieku algas, tiešo nodokļu un amortizācijas summu. Un pie visiem šiem rādītājiem meža nozare pēdējos gados ir būtiski strādājusi.

Nozīmīga loma šai procesā ir koksnes pirmatrades uzņēmumiem jeb zāģētavām, kas lielu daļu Latvijas mežos iegūto skuju koku baļķu pārstrādā zāģmateriālos jeb, vienkāršāk sakot, dēļos vai brusās. Un noteikti nav pareizi uzskatīt, ka tie būtu zemas pievienotās vērtības produkti. Gluži otrādi, mūsdienās lielākā daļa Latvijā ražoto dēļu ir gatavi būvmateriāli, gala produkti, ko Vācijā, Lielbritānijā vai Japānā iebūvē māju sienās, grīdās vai nesošajās konstrukcijās. Latvijas vadošajās skuju koku zāģētavās pievienotā vērtība uz vienu nodarbināto jau sen ir sasniegusi Zviedrijas

Latvijas importa-eksporta bilance sadalījumā pa nozarēm (Mlj EUR), 2015

Avots: CSP

un Somijas līmeni. Arī pasaulē ļoti labi pazīstamais Latvijas bērza saplāksnis sen vairs nav tikai celtniecības palīgmateriāls betona veidnēm – tas ir dažādām specifiskām nišām īpaši pielāgots izstrādājums ar uzlabotām akustiskajām, mitruma noturības vai ugunsizturības īpašībām.

Te gan ir jāsaprot, ka, plānojot ilgtermiņa attīstību, meža nozare ļoti labi apzinās – nākotnē to nebūs iespējams balstīt uz būtisku pirmapstrādes apjomu palielināšanu. Jau tagad pārstrādes jaudas, vismaz skuju koku segmentā par 40–50% pārsniedz Latvijas mežizstrādes apjomu, tāpēc no apaļkoku neto eksportētājvalsts esam kļuvuši par neto importētājvalsti. Pie faktiski nemainīga koksnies ieguves apjoma kopš 2003. gada apaļkoku patēriņš valstī pieaudzis par ceturto daļu, un 2015. gadā skuju koku zāģbaļķu imports pārsniedzis eksportu jau par 380 000 m³. Nedaudz ci-

tādāka situācija ir vienīgi finierkļu pieejamībā, kur rūpniecībai vēl ir iespēja attīstīt jaudas arī uz vietējo resursu rēķina. Nozares dalībnieki to lieliski apzinās, tāpēc AS „Latvijas Finieris” Kurzemē plāno būvēt jaunu finiera skaidu lobīšanas rūpnīcu, bet mežizstrādes uzņēmums „Stiga RM” 2014. gada beigās nopircis un vēlāk pārbūvējis bankrotējušo „Kurzemes Finieris” rūpnīcu Kuldīgā.

Uz vietējo resursu rēķina pirmapstrādes jaudas vēl ir iespēja attīstīt vienīgi finiera rūpniecībā

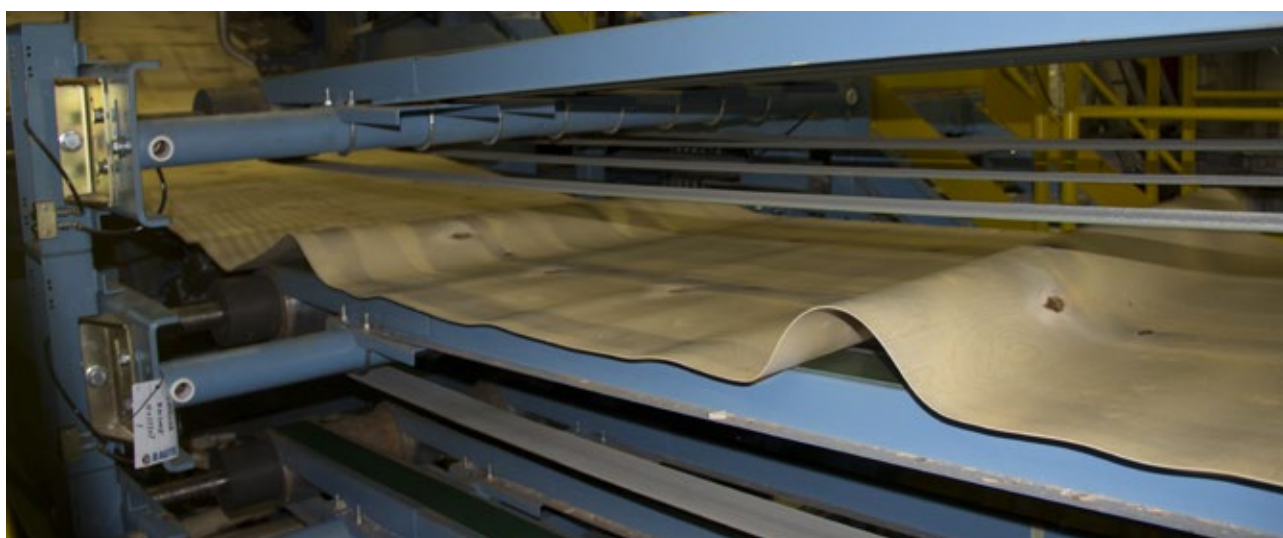
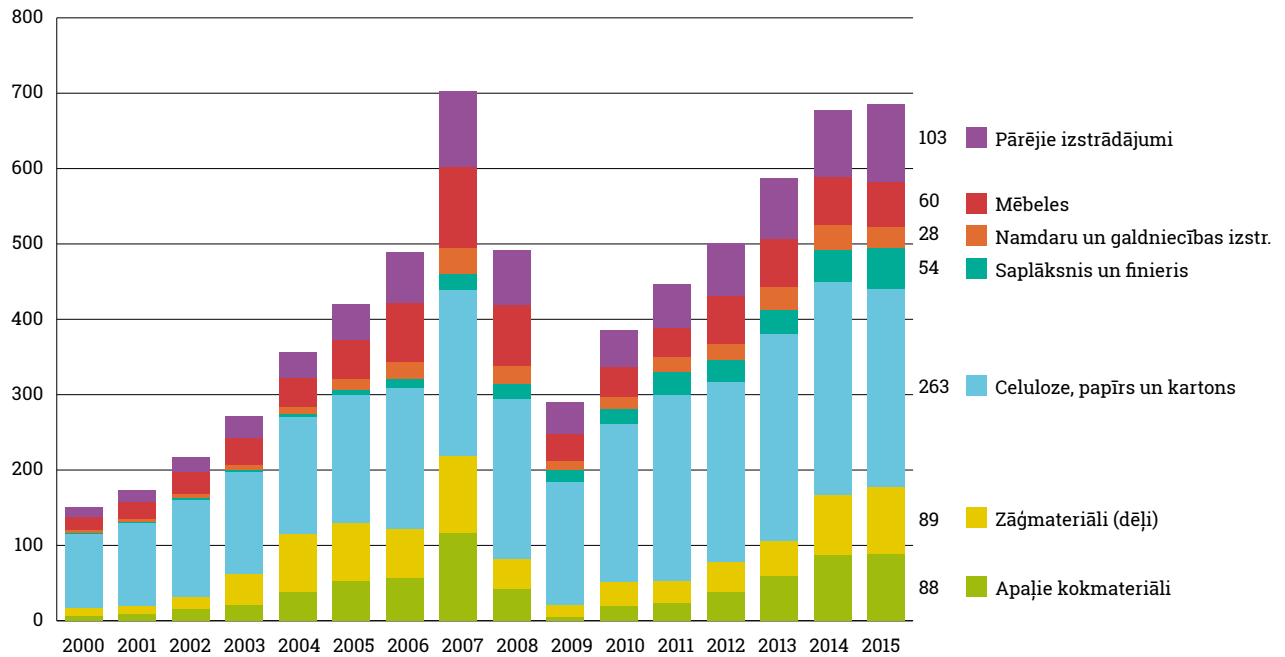

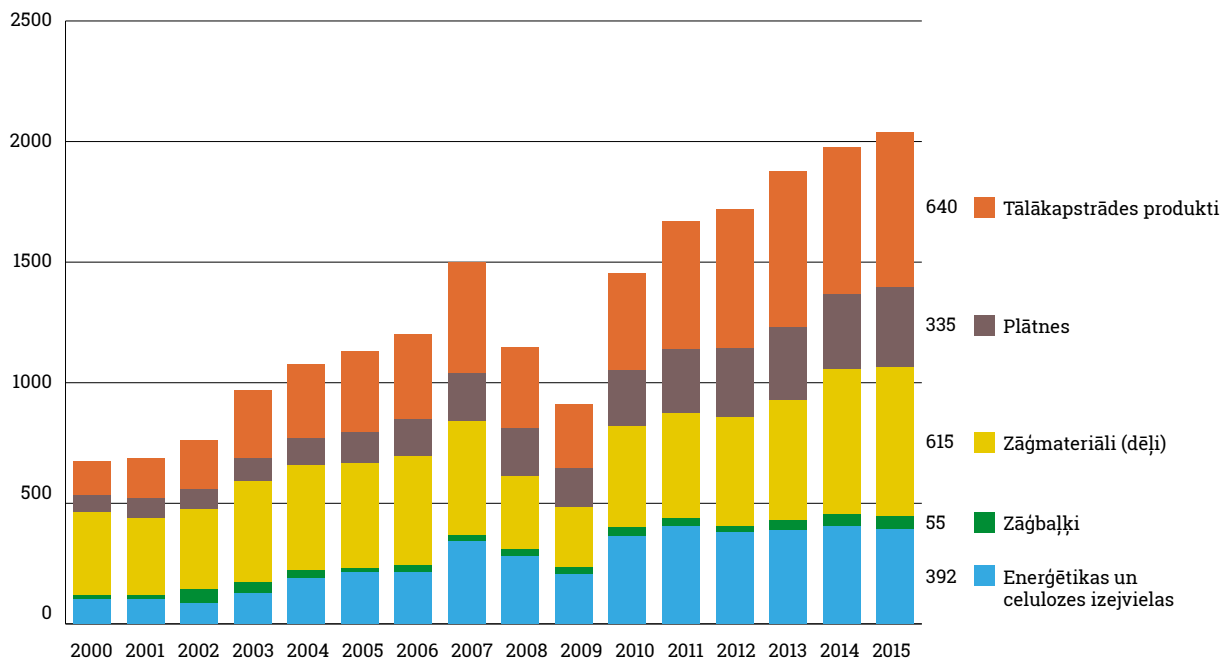
Foto: Pauls Beķeris

Meža nozares produkcijas importa dinamika (Mlj EUR)

Avots: CSP

Meža nozares produkcijas eksporta dinamika (Mlj EUR)

Avots: LKF

SIA „Nordic Homes” izgatavotā koka daudzstāvu ēka Lielbritānijas pilsētā Liverpūlē.

Foto: Hester Architects

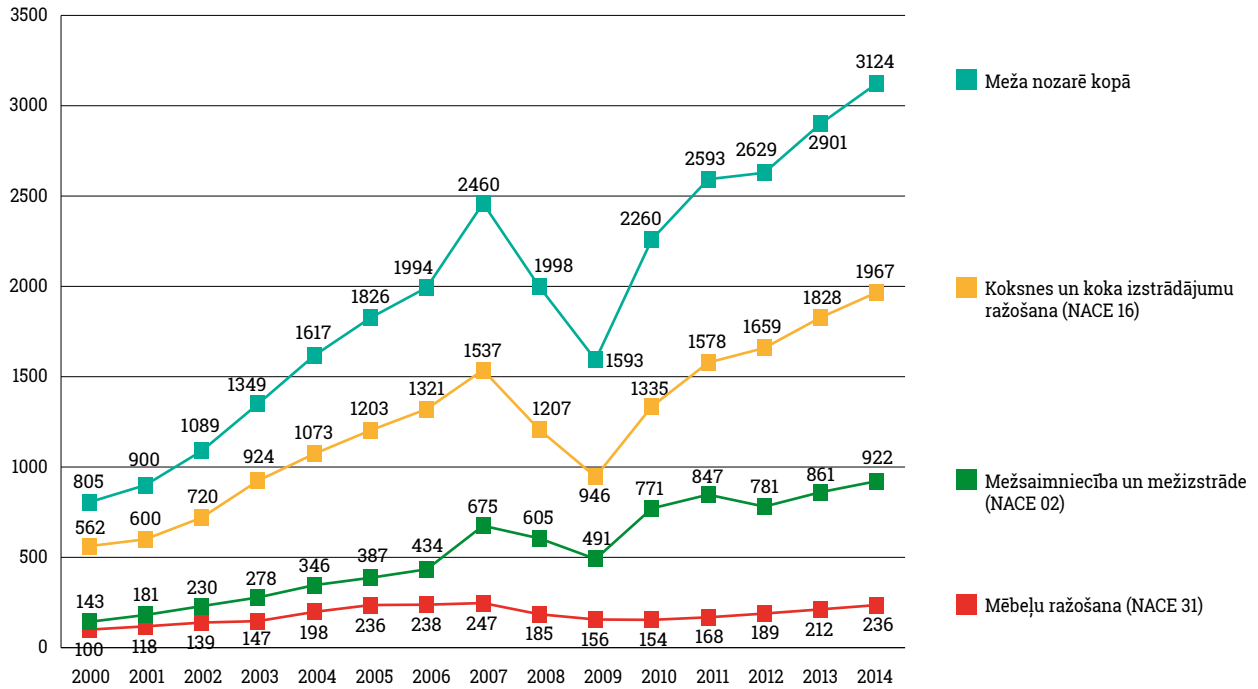
Vienlaicīgi, Latvijai pamazām zaudējot lēto darbaspēka izmaksu valsts statusu, globālajā tirgū vairs nevaram konkurēt arī ar cenu. Tāpēc nozares attīstība ir cieši saistīta ar produktu attīstību, un tas savukārt nozīmē jaunāko zināšanu un tehnoloģiju lietojumu. Līdz ar to, domājot ilgtermiņā, meža nozare ik gadu iekārtu un ražošanas telpu attīstībā iegulda ap 120–180 miljoniem eiro – tā ir trešā daļa no kopējām investīcijām apstrādes rūpniecībā valstī! Liela uzmanība tiek veltīta pašam koksnes pirmapstrādes sākuma posmam – apaļkoku šķirošanai. Tagad ar zāgētavās uzstādītiem jaunākajiem 3D skeneriem jau laicīgi iespējams noteikt, kā no katra baļķa iegūt maksimālu lietderīgo iznākumu. Protams, uzliekot arī augstāku latīņu mežsaimniecībai – ir milzu atšķirība, vai no izaudzētā apaļkoka var saražot zāgmateriālus par 200 eiro/m³ vai šķeldas par astoņiem eiro berkubikmetrā. Tāpat mainījušies uzstādījumi saplākšņa ražošanas izejamajiem materiāliem – finierklučiem. Rūpniecās uzstādītas tehnoloģijas aizvien tievākas koksnes pārstrādei, palielinājušās prasības pēc kvalitātes. Tieši tāpēc meža nozarē arī tiek tik daudz domāts par selekciju un mežaudžu kopšanu, kas samazina koku augšanas aprites ciklu un palielina vērtīgo apaļkoku sortimentu iznākumu.

Meža nozare nepārtraukti strādā arī pie tā, lai Latvijā veidotos uz pirmapstrādes produkciju balstīta koksnes tālākās apstrādes rūpniecība. Viens no ins-

trumentiem ir ES struktūrfondu līdzfinansējums, ko daudzi nozares uzņēmumi izmanto, lai attīstītu savu tehnoloģisko parku, uzlabotu infrastruktūru vai arī pilnveidotu darbinieku zināšanas. Noteikti gan jāuzsver, ka meža nozare šobrīd nebūt nav atkarīga no Eiropas dāvinātās naudas – tā veido tikai nelielu daļu no kopējām investīcijām. Taču piesardzības līmenis no pašu peļņas veiktajās investīcijās lielākoties nodrošina stabilu attīstību, bet Eiropas līdzfinansējums dod iespēju riskēt vairāk un veicina izrāvienus. Kā labu piemēru var minēt SIA „Cross Timber Systems”, kas Ziemeļeiropā pirmais sācis ražot CLT – krustām līmētus koksnes būvniecības paneļus. Vai SIA „Latvāņi”, kur uzstādīta Latvijā unikāla ražošanas līnija, kas dod iespēju ieviest ražošanā pavisam inovatīvu produktu – no līmētām koka brusām veidotas konstrukcijas māju atjaunošanai un siltināšanai no ārpusē.

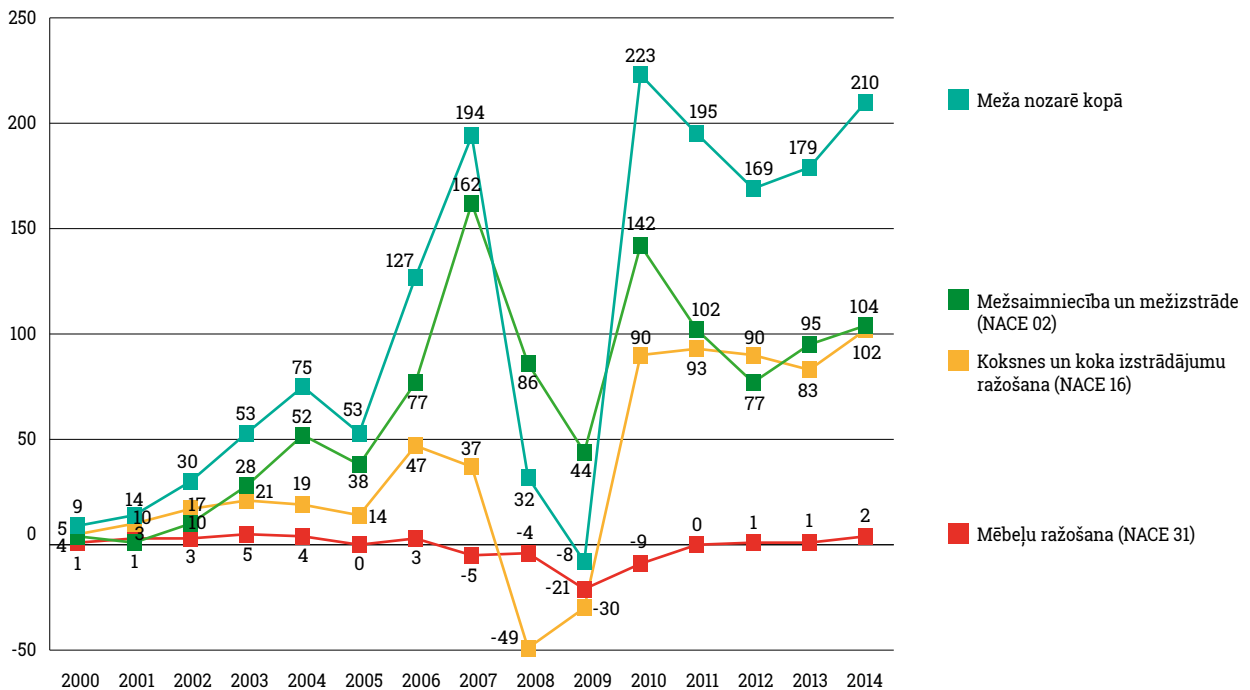
Tālākāpstrādes attīstība visu laiku notiek arī pašos pirmapstrādes uzņēmumos. Piemēram, AS „Stora Enso Latvija” uzsākusi termokoksnes ražošanu, bet SIA „Gaujas Koks” investējis līmēto celtniecības konstrukciju rūpniecā. Rezultātā pēdējo 12 gadu laikā meža nozares pievienotā vērtība uz vienu nocirsto kubikmetru augusi gandrīz 2,5 reizes, bet tālākāpstrādes produktu īpatsvars eksportā palielinājies no 37% līdz 54%.

Neto apgrozījums pa darbības veidiem (Mlj, EUR)

Avots: CSP

Meža nozares uzņēmumu peļņa (Mlj EUR)

Avots: CSP

Izaugsme uzskatāmi atspoguļojas arī citos makroekonomiskajos rādītājos. Galvenās meža nozari raksturojošo grafiku līknes ir kāpušas gandrīz 45 grādu leņķī, ar vienīgo „robu” 2008. un 2009. gadā, bet tam ir visiem zināms, globāls, skaidrojums. Gadu no gada meža nozare sasniedz aizvien jaunus eksporta apjoma rekordus, un 2015. gadā pirmo reizi pārkāpts divu miljardu eiro sliekšnis. Tiesa, samazinājies ir meža nozares īpatsvars valsts kopējā eksporta bilancē, taču tas skaidrojams ar pārējo Latvijas tautsaimniecības nozaru attīstību. Turklāt, veidojoties aizvien ciešākai starpnozaru sadarbībai, kļuvis grūtāk noteikt meža nozares robežas. Jo, piemēram, Latvijā ražotās mēbeles vai koka mājās lielu daļu pašizmaksas veido arī stikla, metāla un citu materiālu produkti.

Protams, ir arī atsevišķi, ar meža nozari nesaistīti faktori, kas bremzē kopējo attīstību un ietekmē uzņēmumu individuālos peļņas rādītājus. Taču nozares dalībnieki šos izaicinājumus ļoti labi apzinās un savu iespēju robežās cenšas pārvarēt. Viens no šādiem piemēriem ir pieaugoša cenu dinamika atsevišķām elektroenerģijas tarifus veidojošajām komponentēm, kā rezultātā šobrīd Latvijā lielajiem industriālajiem patērētājiem ir dārgākā elektrība Baltijas valstīs. Lielākajai daļai rūpniecības uzņēmumu tas nav iznīcinošs faktors, taču bremzē peļņu un līdz ar to arī attīstību. Turklāt augstās elektroenerģijas cenas ir kļuvušas par būtisku šķērslī pārnozaru biznesa projektu attīstībai. Piemēram, ņemot vērā lielo krāsu, laku, līmju un citu ķīmiskās rūpniecības produktu patēriņu kokapstrādē, būtu loģiski, ka šo preču ražošana pamazām attīstītos uz vietas Latvijā. Diemžēl, ņemot vērā elektroenerģijas lielo īpatsvaru ķīmiskās rūpniecības pašizmaksā, šobrīd izdevīgāk ir segt loģistikas izmaksas no ārvalstīm nekā investēt vietējās ražošanas jaudās.

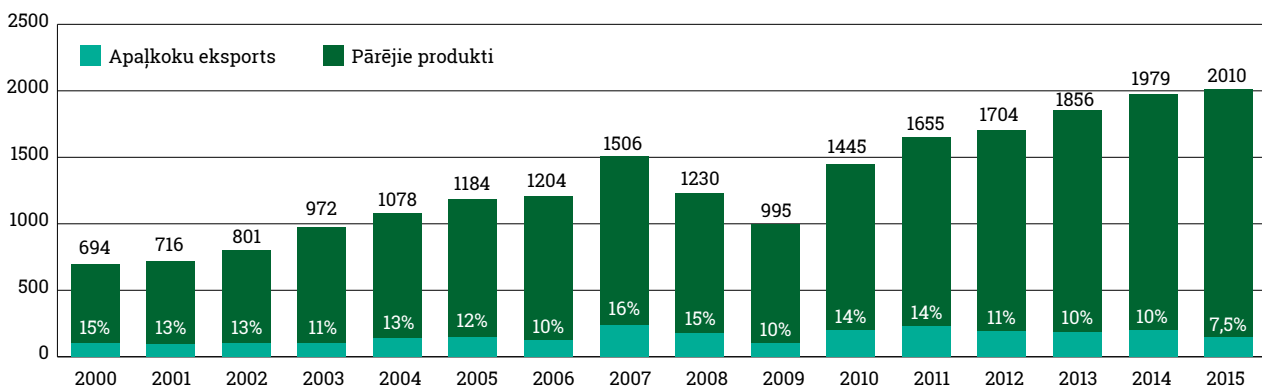
Latvijas uzņēmums SIA „Cross Timber Systems” Ziemeļeiropā pirmais sācis ražot krustām līmētus koksnes būvniecības paneļus, jeb CLT

Foto: Pauls Beķeris

Te mēs arī varētu pielikt punktu, ja vien kā izaicinājums meža nozarei nebūtu jāuztver arī sabiedrības maldīgie priekšstati par atsevišķiem ar kokapstrādi saistītiem procesiem valstī. Piemēram, cilvēki bieži neizprot – kā tas nākas, ka par spīti resursu deficītam no Latvijas joprojām eksportējam arī neapstrādātus apaļkokus? Šis ir apstāklis, ko noteikti nepieciešams paskaidrot sīkāk.

Pirmkārt, lielākā daļa ostās redzamo baļķu krāvu un papīrmalka, kas paredzēta Skandināvijas valstu celulozes un papīra rūpniecībai. Pārsvārā gadījumos tie ir zemas kvalitātes baļķi, piemēram, ar sakņu tru-

Apalo kokmateriālu īpatsvars meža nozares eksportā (Mlj EUR)

Avots: CSP

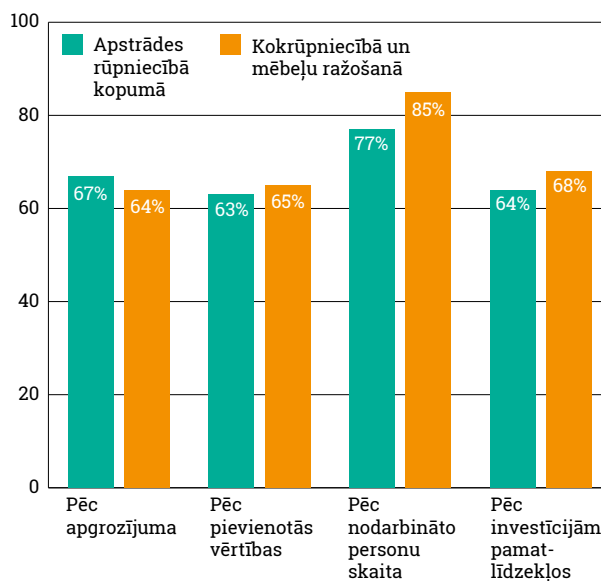

Lielākā daļa ostās redzamo baļķu krāvumu ir papīrmalka, kas paredzēta Skandināvijas valstu celulozes un papīra rūpniecībai

pi inficētās egles vai arī kvalitatīvāko koku stumbru galotnes, kas ir pārāk tievas, lai tās būtu ekonomiski pamatoti rūpnieciski pārstrādāt citos produktos. Tas, ka nelielā apjomā turpinās arī zāģbaļķu eksports, lielā mērā skaidrojams ar savstarpējo apaļkoku tirdzniecību Lietuvas un Igaunijas pierobežā, kur nereti ražotājiem ir izdevīgāk atsevišķas piegādes organizēt no Latvijas un otrādi.

Otrkārt, apaļkoku īpatsvaram kopējā meža nozares eksportā ir tendence samazināties – Skandināvijas celulozes rūpnīcu pieprasījums pēc Baltijas valstu papīrmalkas resursiem pēdējā laikā bijis zems gan cenu, gan apjoma ziņā. Tā vietā Latvijā ir ļoti attīstījusies plātņu un granulu rūpniecība, kas patērē nozīmīgu apjomu no šī agrāk tikai eksportam domātā tehnoloģiskās koksnes segmenta. Piemēram, kokskaidu plātņu ražotāja „Kronospan Riga” maksimālā gatavās produkcijas jauda sasniegusi aptuveni 1,2 miljonus m³, bet kopējais granulu ražošanas apjoms tuvākajā nākotnē pietuvosies diviem miljoniem tonnu. Jāatzīmē, ka tas Latviju padara par vienu no lielākajām granulu ražotājvalstīm pasaulē. Turklāt, ņemot vērā, ka gandrīz viss saražotais apjoms tiek pārdots ārvalstīs, Latvija ir kļuvusi par lielāko granulu eksportētājvalsti Eiropā.

Vietējā kapitāla īpatsvars kokapstrādē, 2013

Avots: CSP

Visbeidzot, sabiedrībā nereti pastāv vēl kāds vie-doklis – nav jau lielas starpības, eksportējam mēs sa-vus apaļkokus vai ne – arī kokapstrādes uzņēmumi tik un tā pārsvarā pieder ārzemniekiem. Patiesībā arī šai gadījumā situācija ir pretēja. Kokapstrādē, un līdz ar to arī meža nozares attīstības lēmumu atbalstīšanā, dominē vietējais kapitāls.

ZINĀTNE

Balstoties uz to, cik teorētiski liels ir pētniecības izmaksu komponents produktu pašizmaksā, pasaulē rūpniecību pieņemts iedalīt augsto un zemo tehnoloģiju nozarēs. Šādi skatoties, meža nozare, nenoliedzami, ir starp otrajām. Tomēr nebūtu pareizi uzskatīt, ka mežsaimniecība un kokapstrāde pētniecībā tāpēc iegulda mazāk. Protams, piemēram, elektronikas ražotājam, lai izdzīvotu tirgū, katru gadu jāizstrādā pilnīgi jauni modeļi, kam tehnoloģiskā ziņā jāpārspēj iepriekšējie, kamēr tradicionālie koksnes produkti paši par sevi tik ātri neattīstās – koka dēlis vai brusa savu pamata būtību nav mainījis gadu simtiem. Arī no ģenētiski uzlabota stāda līdz kvalitatīvākam zāģbaļķim paiet krietns laiks. Taču Latvijas meža nozarē kopumā zinātne vienmēr ir bijis ciešs sabiedrotais stabilas ikdienas attīstības nodrošināšanā. Rezultātā, ņemot vērā meža nozares īpatsvaru tautsaimniecībā, tās fi-

nansējums katru gadu dod ļoti lielu ieguldījumu arī pašu zinātnisko institūciju attīstībā. Līdz ar to nepārtraukti palielinās materiāltehniskā un cilvēkresursu kapacitāte nozares galvenajās zinātniskajās institūcijās – LVMI „Silava”, Latvijas Lauksaimniecības universitātes Meža fakultātē, Koksnes ķīmijas institūtā, kā arī SIA „Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūtā”, ko plašāk pazīst ar saīsinājumu MeKA.

Mežsaimniecībā galvenais jaunāko zinātnes atziņu ieviesējs un pētniecības procesa virzītājspēks ir LVM. Uzņēmumam ir divi prioritārie mērķi, ko sasniedz ar zinātnes atbalstu – kvalitatīvas, produktīvas un vitālas mežaudzes, kā arī iekšējo resursu efektivitāte, paaugstinot ražīgumu, precizitāti un optimizējot izmaksas. Vienlaicīgi visu LVM finansēto pētījumu rezultāti ir publiski pieejami, un tos savā praksē var

LVMI Silava Klimata laboratorijā kontrolētos apstākļos iespējams simulēt klimata pārmaiņu ietekmi uz kokaugu attīstību.

izmanto arī privāto mežu īpašnieki, kuri uz mežu aizvien vairāk skatās kā uz ilgtermiņa investīciju. Protams, lielākā daļa pētījumu nav tādi, ko nākamajā dienā uzreiz iespējams ieviest ražošanā. Par lielāko ieguvumu var uzskatīt zināšanas, kurām akumulējoties nozares dalībnieki tās ar laiku pratīs pārvērst arī naudā. Atsevišķos gadījumos šādas kalkulācijas ir veiktas, piemēram, meža koku selekcijas pētījumi, kas nākotnē dos līdz 20% ražīgākas mežaudzes un paplašinās stādmateriāla eksporta iespējas, nodrošinās aptuveni 40 miljonu eiro pienesumu. Bērza koksnes iekrāsojuma izpēte molekulāri ģenētiskā līmenī, rezultātā palielinot bērzu audžu kvalitātīvos un kvantitatīvos rādītājus, var dot 30 miljonu eiro lielu ekonomisko ieguvumu. Palielinot mežaudžu rezistenci pret sakņu trupi, ieguvums varētu būt ap 0,8 miljoniem eiro gadā, savukārt trupes skarto koku celmu pārstrāde šķeldās valsts mežos vien ik gadu dotu 0,7 miljonus berkubikmetru kurināmā, kas naudas izteiksmē ir aptuveni seši miljoni eiro. Savukārt ekonomiskais ieguvums no rekomendācijām klimata izmaiņu ietekmes samazināšanā jaunaudzēs prognozējams ap 1,5 miljoniem eiro gadā.

Arī kokrūpniecībā ir visai maldīgi domāt, ka zinātnieki pēkšņi radīs kaut ko absolūti jaunu, kas visus strauji padarīs ļoti bagātus. Te diez vai ir īstā vieta bieži izplatītajam salīdzinājumam ar „Skype” vai „Nokia”. Tā vietā kokapstrādes uzņēmumi ar zinātnieku līdzdalību nepārtraukti cenšas piešķirt vēl nebijušas īpašības esošajiem koksnes produktiem, meklē jaunas nišas un nozares, kur šos uzlabotos produktus varētu lietot, attīsta tehnoloģijas, kā arī izmanto dažādus ražošanai sagatavoto produktu testēšanas pakalpojumus. Virkne projektu tiek īstenoti kopīgi, tostarp caur 2011. gadā izveidoto Meža nozares kompetences centru piesaistot ES struktūrfondu līdzfinansējumu rūpniecisko pētījumu programmā, kas veicina zinātnes un ražotāju sadarbību jaunu produktu un tehnoloģiju attīstībā.

Visbeidzot, kopumā no dažādiem finansējuma avotiem līdz 2020. gadam attīstībai un inovācijām Latvijā būs pieejams apmēram viens miljards eiro, kas tiks ieguldīti atbilstoši valdības apstiprinātajai Viedās specializācijas stratēģijai. Ņemot vērā, ka viena no atbalstāmajām jomām ir bioekonomika, kur atbilstoši jaunākajai terminoloģijai ietilpst Latvijas zemes resursu izmantošana, tostarp mežsaimniecība un koksnes produktu ražošana, arī meža nozarei ir visas iespējas pretendēt uz daļu šīs naudas.

Kokapstrādes uzņēmumi ar zinātnieku līdzdalību nepārtraukti cenšas piešķirt vēl nebijušas īpašības esošajiem koksnes produktiem

DARBS MEŽA NOZARĒ

Meža nozares uzņēmumi vienmēr ir bijis būtisks darba devējs Latvijas iedzīvotājiem, un īpaši izteikti tas redzams lauku reģionos. Piemēram, kokrūpniecībā tikai 20% darbvieta atrodas Rīgā, un šobrīd Latvijā nav neviena pagasta, kur nevarētu atrast kādu mazāku vai lielāku koksnes pārstrādes uzņēmumu. Bieži vien tie ir apkārtnē nozīmīgākie darba devēji un līdz ar to arī vietējās ekonomikas un iedzīvotāju galvenais balsts. Tāpat daudzi cilvēki, kuri vasarās strādā lauksaimniecībā, ziemā un pavasarī pilda sezonālos darbus mežsaimniecībā.

Tajā pašā laikā, attīstoties tehnoloģijām un ražošanas procesiem kļūstot automatizētākiem, nozarē pamazām zūd nepieciešamība pēc mazkvalificētām darbvieta. Tā vietā pieaug pieprasījums pēc izglītotiem speciālistiem, tāpēc profesionālo izglītības iestāžu un augstskolu absolventi, īpaši inženieri, meža nozarē darbu atradīs vienmēr. Palielinot produkcijas izlaidi uz vienu strādājošo, uzņēmumi stiprina starptautisko konkurētspēju, un tas nozīmē, ka tiek radīts objektīvs pamats arī algu palielināšanai, kas kokapstrādē vidēji gadā pieaug par 5–7%.

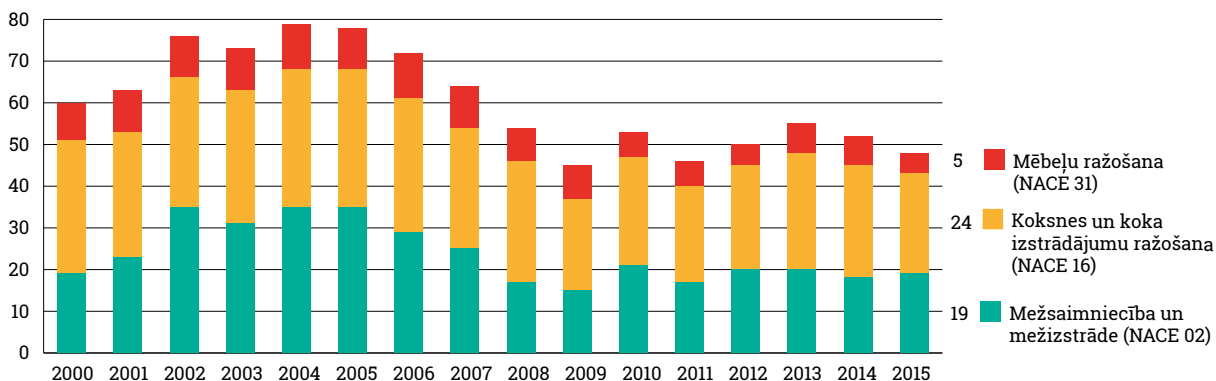
Protams, cilvēkiem priekšstatu par kokapstrādi lielākoties rada tuvākajā apkārtnē redzamie piemēri. Ja pagastā ir uzņēmumi, kas atrodas savas attīstības sākuma stadijā, kaut kādu iemeslu dēļ nīkuļo vai darbojas pelēkās ekonomikas zonā, stereotips par darba apstākļiem un atalgojuma apmēru meža nozarē var veidoties ne tas labākais. Taču eksportējošos uzņēmumos, kas ir

Attīstoties tehnoloģijām un ražošanas procesiem kļūstot automatizētākiem, nozarē pieaug pieprasījums pēc izglītotiem speciālistiem

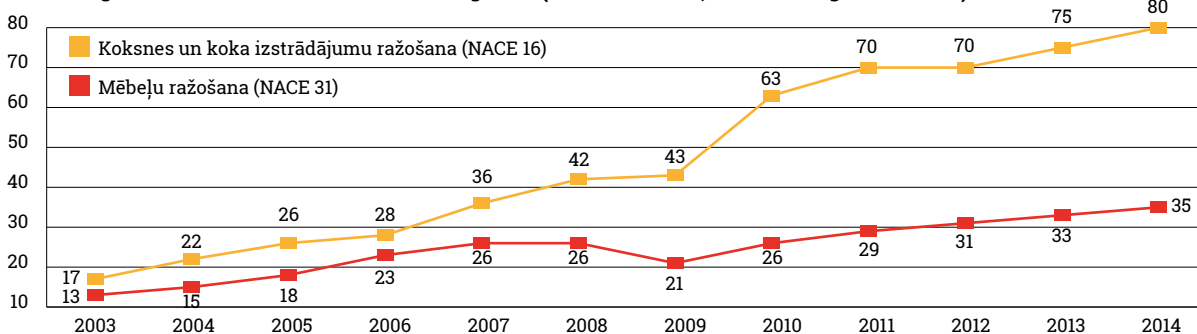
Foto: Pauls Beķeris

Nodarbinātība meža nozarē (Tūkst. cilv.)

Avots: CSP

Produkcijas izlaide uz vienu strādājošo (Tūkst. EUR, faktiskajās cenās)

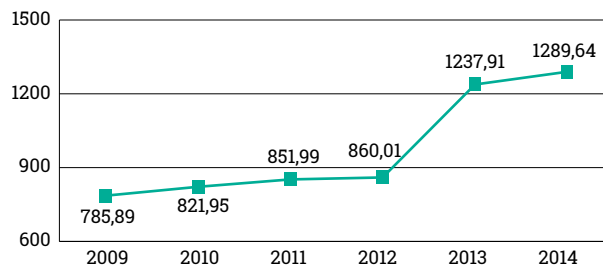

Avots: CSP

spējuši kāpināt produktivitāti un valstij godīgi samaksā visus nodokļus, realitātē situācija ir krietni labāka nekā vidēji Latvijā. 2015. gadā mēneša vidējā bruto darba samaksa valstī bija 818 eiro, apstrādes rūpniecībā – 765 eiro, bet lielajos kokapstrādes uzņēmumos, kas dod darbu sestajai daļai no kopējā nozarē nodarbināto skaita, vidējā bruto darba alga jau 2014. gadā bija gandrīz 1300 eiro.

Jāatzīmē, ka Meža nozares vadošās organizācijas vienmēr izrādījušas lielu iniciatīvu nodokļu jomas sakārtošanā un šai ziņā cieši sadarbojas ar valsts institūcijām, tostarp Valsts ieņēmumu dienestu. Līdz ar to, kaut gan daudzos mazajos uzņēmumos pelēkās ekonomikas klātbūtne joprojām ir jūtama, kopumā meža nozarē nodokļu politika ir viena no sakārtotākajām Latvijā.

Vidējās bruto algas sakārtotajos* kokapstrādes uzņēmumos, EUR

* Lielie eksportējošie kokapstrādes uzņēmumi, kas valstij godīgi samaksā visus nodokļus un dod darbu sestajai daļai no kopējā nozarē nodarbināto skaita

Avots: LKF

Foto: LLU Meža fakultāte

IZGLĪTĪBA MEŽA NOZARĒ

Protams, meža nozares uzņēmumos, kā jebkurā tautsaimniecības jomā, ir vajadzīgs ārkārtīgi plašs speciālistu loks, sākot no lietvežiem, juristiem vai ekonomistiem un beidzot ar loģistikas ekspertiem vai pārdošanas profesionāļiem ar izcilām valodu zināšanām darbam starptautiskajā koksnes produktu tirgū. Šīs darbvietas ir atvērtas dažādu Latvijas un ārvalstu izglītības iestāžu absolventiem, tāpēc šoreiz uzmanību pievēršsim iespējām apgūt specifiskas, tieši mežsaimniecībā un kokapstrādē nepieciešamas, zināšanas.

Ar meža nozari saistītajai augstākajai izglītībai Latvijā ir sena vēsture – Latvijas Lauksaimniecības universitātes Meža fakultāte, kas ir *Alma mater* lielākai daļai Latvijas mežsaimnieku un kokrūpnieku, 2014. gadā svinēja 75. jubileju. Mūsdienās studiju process Meža fakultātē tiek organizēts ciešā kopsolī ar kopējām nozares attīstības tendencēm. Ar ES struktūrfondu atbalstu pēdējos gados ievērojami uzlabota studiju infrastruktūra – izremontētas telpas, iegādāts moderns laboratoriju un kokapstrādes aprīkojums. Sadarbībā ar darba devējiem regulāri tiek organizētas vadošo nozares uzņēmumu un organizāciju pārstāvju vieslekcijas un studentiem tiek nodrošinātas profesio-

*Ik gadu LLU Meža fakultāti
absolvē apmēram pusotrs simts
jauno meža nozares speciālistu*

nālās prakses vietas. Par spēcīgu praktisko apmācību un demonstrējumu objektu infrastruktūras bāzi tiek veidota aģentūra „Meža pētīšanas stacija”. Sadarbībā ar studentu biedrību „Šalkone” 2013. gadā uzsākta jaunu mācību grāmatu sagatavošanas programma, bet LLU izveidotajā e-studiju vidē ievietotie metodiskie materiāli nodrošina iespēju studēt arī attālināti. Tāpat Meža fakultātes studenti plaši izmanto iespēju piedalīties ES mobilitātes programmā „Erasmus +” un vienu akadēmisko semestri studēt citās Eiropas universitātēs.

Jāatzīmē, ka paralēli ar meža nozari saistītu augstāko izglītību iespējams iegūt arī Rīgas Tehniskajā universitātē, studiju programmā „Materiālu tehnoloģijas un dizains”.

Tikpat būtiska nozīme darba tirgū ir speciālistiem ar vidējo profesionālo izglītību. Šobrīd Latvijā dažādu kvalifikācijas līmeņu profesionālās zināšanas meža nozarē iespējams iegūt 19 profesionālajās vidējās izglītības iestādēs. Lai sekotu līdzi tajās pasniegto izglītības programmu saturam un sekmētu nozares profesionālās izglītības efektivitātes un kvalitātes paaugstināšanu, 2011. gadā izveidota Kokrūpniecības nozares ekspertu padome. Ar tās līdzdalību daudzas skolas turpina piesaistīt ES struktūrfondu līdzfinansējumu ne tikai telpu renovācijai, bet arī modernu kokapstrādes iekārtu iegādei. Tiesa, lielākā uzmanība pievērsta Profesionālās izglītības kompetences centriem (PIKC), no kuriem reģionāli var izcelt Kuldīgas Tehnoloģiju un tūrisma tehnikumu, Jelgavas tehnikumu, Cēsu Profesionālo vidusskolu, kā arī Ogres tehnikumu. Šajās skolās uzstādītās masīvkoka un dažādu koksnes plātņu materiālu apstrādei paredzētās programmavardības iekārtas dod iespēju audzēkņiem apgūt arī jaunākās industriālās ražošanas tehnoloģijas. Savukārt galvaspilsētā senās amatniecības tradīcijās balstītu stila mēbeļu modelētāja profesiju piedāvā iegūt Rīgas Mākslas un mediju tehnikums.

Ciešā sadarbībā ar nozares vadošajām organizācijām un uzņēmumiem nepārtraukti tiek veidotas arī

jaunas mācību programmas. Piemēram, Ogres tehnikumā tagad iespējams iegūt meža mašīnu operatora un kokvedēja automobiļa vadītāja profesionālo kvalifikāciju, bet Kuldīgas Tehnoloģiju un tūrisma tehnikumā jauniešiem iespējams kļūt par mēbeļu dizaina speciālistiem. Tāpat nozares profesionālajā izglītībā pēdējos gados ienāk tādas jaunas vēsmas kā darba vidē balstīta izglītība un modulārā apmācības sistēma.

Tehnoloģijām attīstoties, meža nozarē nepārtraukti tiek domāts par iespēju speciālistiem papildināt savas profesionālās kompetences ne tikai jaunībā, bet arī vēlākos mūža gados. Lielu ieguldījumu šai jomā dod MeKA – institūta tālākizglītības centrs regulāri organizē dažāda līmeņa seminārus un mācību kursus kokapstrādes uzņēmuma vadītājiem un to darbiniekiem, nozares speciālistiem, kā arī saistīto nozaru pārstāvjiem. Kopš 2005. gada MeKA piedāvā iespēju apgūt mācību kursus, izmantojot tālmācības platformu interneta vidē. Šāda veida mācības kļūst arvien populārākas, jo ļauj ekonomēt laiku un resursus, kā arī neietekmē darba kvalitāti mācību laikā. Papildus MeKA piedāvā mežizstrādātājiem uzlabot teorētiskās zināšanas un praktiskās iemaņas darbam ar meža mašīnām – hārvesteru un forvarderu.

Foto: Pauls Beķeris

Daudzās profesionālajās vidējās izglītības iestādēs, piemēram, attēlā redzamajā Ogres Tehnikumā, veiksmīgi piesaistīts ES struktūrfondu līdzfinansējums telpu renovācijai un modernu kokapstrādes iekārtu iegādei.

KOKSNES PRODUKTU PATĒRIŅŠ

Vietējā tirgū viennozīmīgi lielākais koksnes patēriņš gan vēsturiski, gan šobrīd ir enerģētikas sektorā. Turklāt tendences liecina – lai gan individuālās māj-saimniecības procentuāli joprojām ir izteikti lielākās kurināmās koksnes patērētājas, to īpatsvars pēdējā laikā ir samazinājies, stabili pieaugot patēriņam rūpniecībā un centralizētajā siltuma apgādē. Un tas ir loģiski, jo siltumenerģijas ražošanā koksne šobrīd ir viens no konkurētspējīgākajiem enerģijas avotiem.

Tajā pašā laikā, neņemot vērā tos gadījumus, kad, piemēram, dēlis tiek pārdots mēbeļu rūpniecībai, kas savukārt savus izstrādājumus eksportē, no pārējās Latvijā saražotās koksnes produkcijas vietējā tirgū kā gala produkti paliek mazāk nekā 10%. Tam ir dažādi iemesli, starp kuriem, protams, var minēt arī Latvijas iedzīvotāju nelielo skaitu, tomēr būtiskākie noteikti ir no padomju gadiem mantotie būvnormatīvi un sabiedrības maldīgie stereotipi par koksni kā primitīvu un pat nedrošu būvmateriālu. Rezultātā Latvijā līdz pat nesenam laikam koksne būvniecībā pārsvarā tika izmantota kā palīgmateriāls, piemēram, betona veidņiem vai, labākajā gadījumā, logu, durvju, kāpņu, jumta konstrukciju vai grīdas un sienu apdares materiālu veidā.

Tajā pašā laikā daudzās Eiropas valstīs koksnes būvkonstrukciju īpatsvars celtniecības nozarē ir ievērojami palielinājies. Apzinoties celtniecības kā procesa augstās izmaksas, būvnieki aizvien lielāku uzsvāru liek uz iepriekš saražotu komponentu izmantošanu, lai pēc iespējas samazinātu būvlaukumā pavadīto laiku. Un Latvijas kokapstrādes rūpniecība uz šo tendenci ir lieliski reaģējusi. Valstī attīstījušies daudzi spēcīgi koka konstrukciju ražošanas uzņēmumi, kas ar neskaitāmiem piemēriem parādījuši, ka mūsu ražotāji jau tagad ir spējīgi radīt koka daudzstāvu ēku projektus, kādus pagaidām mēs Latvijā īstenot nevaram. Starp tādiem noteikti var pieminēt SIA „Nordic Homes” izgatavoto deviņu stāvu studentu viesnīcu Lielbritānijas pilsētā Liverpūlē. Starp citu, 2015. gadā tā ieguva Latvijas Būvniecības gada balvu nominācijā „Koka būve”.

Apzinoties vietējā tirgus nozīmi, kura neesamība cita starpā ir arī viens no kavējošajiem faktoriem koksnes tālākās apstrādes attīstībā, meža nozare lielu darbu iegulda gan sabiedrības izglītošanas pasākumos, gan sadarbības veicināšanā ar arhitektiem, būvniekiem un nekustamo īpašumu attīstītājiem. Ir demonstrēta arī virkne labu koka izmantošanas piemēru būvniecībā. Viens no iespaidīgākajiem – AS „Latvijas Finieris” meitasuzņēmuma SIA „Verems” saplākšņa rūpnīca pie Rēzeknes, kas ir pirmā no līmētām koka konstrukcijām būvētā liela izmēra industriālā celtnē

SIA „IKTK” izstrādātais, izgatavotais un uzstādītais liekti līmēto lielizmēra koka konstrukciju gājēju tilts pār šoseju pie ieejas Tērvetes dabas parkā

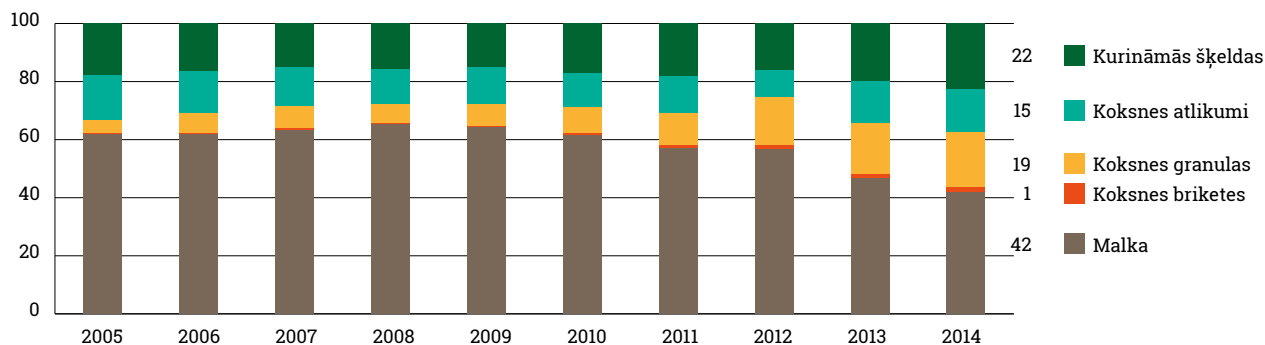
Foto: Pauls Beķeris

Nacionālās bibliotēkas ēkā visas mēbeles ir vietējā ražojuma. Šī lielā valsts iepirkuma īstenošanai spēkus apvienoja vairāki Latvijā vadošie mēbeļu ražotāji

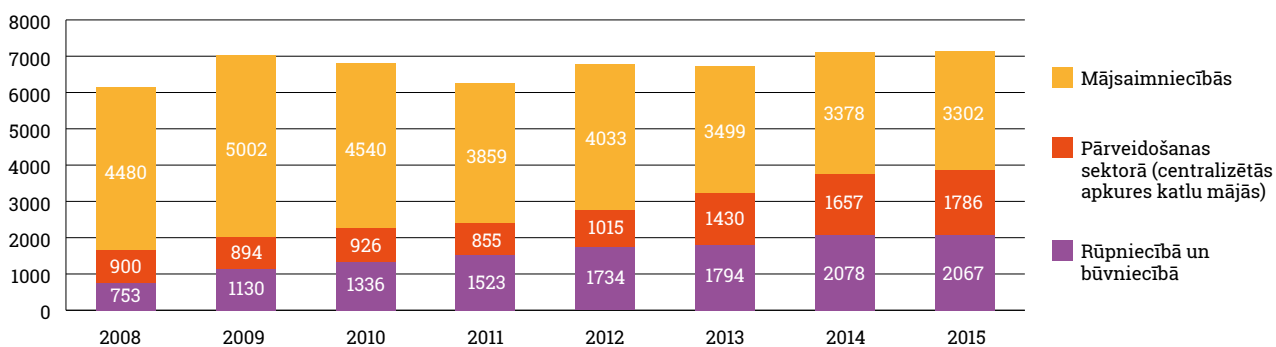
Foto: Pauls Beķeris

Kurināmās koksnes veidu īpatsvars saražotajā kurināmās koksnes apjomā (%)

Avots: CSP

Koksnes biomasas patēriņš enerģijas ražošanā (Tūkst. m³)

Avots: Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūts

Latvijā. Arī turpmākos attīstības projektos „Latvijas Finieris” apņēmies būvniecībā izmantot tikai koksni. Savukārt Jelgavas pievārtē durvis vēris lielizmēra koksnes konstrukciju zinātniskās pētniecības centrs SIA „IKTK”, kura galvenais mērķis ir koncentrēties uz zināšanu radīšanu un veikt rūpnieciskos pētījumus lielu koka infrastruktūras objektu konstruēšanā, drošībā un ilgmūžībā. Tieši ar „IKTK” līdzdalību īstenots Latvijā pagaidām unikāls projekts – liekti līmēto lielizmēra koka konstrukciju gājēju tilts pār šoseju pie ieejas Tērvetes atpūtas parkā.

Arī arhitekti aizvien vairāk sākuši koksni saskaņot modernā, ekoloģiska, lietojuma ziņā ļoti elastīga un ekonomiski izdevīga materiāla priekšrocības. Piemēram, vairāki 2016. gadā piedāvātie laikmetīgās mākslas muzeja risinājumi bija tieši no koka konstrukcijām. Šīm iniciatīvām akumulējoties, ar Latvijas

Koka būvniecības klastera līdzdalību Latvijā sācies novecojušo būvnormatīvu modernizēšanas projekts, kas pārskatāmā nākotnē varētu pavērt zaļo gaismu piecu un sešu stāvu koka karkasa māju būvniecībai.

Kas attiecas uz vietējo koka mēbeļu patēriņu, tas galvenokārt vienmēr bijis cieši saistīts ar kopējo valsts ekonomikas un jo īpaši būvniecības nozares attīstības tempu, tāpēc Latvijā katru gadu vērojams neliels, bet stabils pieprasījuma kāpums. Tiesa, vietējai mēbeļu rūpniecībai, kas pārsvarā ražo ļoti augstas kvalitātes masīvkoka mēbeles, vietējā tirgū vienmēr ir bijis jākonkurē ar vienkāršāku, bet krietni lētāku lielo ārvalstu ražotāju produkciju. Tāpēc varam īpaši lepoties, ka jaunajā Nacionālās bibliotēkas ēkā visas mēbeles ir vietējā ražojuma – šī lielā valsts iepirkuma īstenošanai spēkus apvienoja vairāki Latvijas vadošie mēbeļu ražotāji.

Foto: Pauls Beķeris

REKREĀCIJA UN ATPŪTA

Latvijas iedzīvotājiem, kas gadsimtiem ilgi dzīvojuši saskaņā ar mežu un lielā mērā bijuši atkarīgi no tā dāvātajām dabas veltēm, arī šobrīd sēņu un ogu lasīšana, kā arī pastaigas vai sporta pasākumi mežā ir tradicionāls brīvā laika pavadīšanas veids. To saprotot, apmēram 8% no kopējās mežu platības valstī viens no galvenajiem meža apsaimniekošanas mērķiem noteikta tieši rekreācija. Tāpat šīm nodarbēm brīvi pieejami visi valsts un pašvaldību meži, savukārt privātajiem īpašniekiem nepiederošu personu uzturēšanos to mežos ir tiesības ierobežot. Tiesa, Latvijā 25 neatkarības gadu laikā šāda procedūra nav bijusi īpaši izplatīta.

Lielu darbu cilvēku atpūtai pieejamu vietu radīšanā un sakārtošanā katru gadu veic LVM, kas koksnes pārdošanā nopelnītos līdzekļus regulāri iegulda aizvien jaunu atpūtas vietu un meža izziņai veltītu infrastruktūras objektu izveidošanā. Tāpat dažādas dabas izziņas takas un putnu vērošanas torņus Latvijā veido Dabas aizsardzības pārvalde. Lielai Latvijas iedzīvotāju grupai viens no galvenajiem atpūtas veidiem mežos ir medības. Pēdējos gados aktīvu šī sporta cienītāju skaits gan ir nedaudz samazinājies un šobrīd veido aptuveni 21 000. Tajā pašā laikā VMD veiktās medijamo dzīvnieku uzskaites dati liecina, ka pēdējos 15 gados limitēto medijamo dzīvnieku skaits valstī ir bijis stabils, turklāt vairāku briežveidīgo sugu gadījumā turpinās pieauguma tendence.

Emocionālajam gandarījumam no atpūtas mežā, protams, nav iespējams noteikt cenu. Arī meža nekoksnes produktu – sēņu, ogu, riekstu vai medijamo

Meža nekoksnes produktu iegūšana lielākai daļai cilvēku ir tikai iecienīts brīvā laika pavadīšanas veids, nevis mērķtiecīgs ienākumu avots

dzīvnieku – iegūšana lielākajai daļai cilvēku ir tikai iecienīts brīvā laika pavadīšanas veids un hobijs, nevis mērķtiecīgs ienākumu avots. Lielākoties šie meža produkti tiek lietoti pašu patēriņam, tāpēc tos naudas izteiksmē pārvērst ir iespējams tikai teorētiski, iegūto apjomu pielīdzinot tirgus cenām. Zemkopības ministrija šādu aprēķinu pēdējo reizi veikusi tālajā 2010. gadā. Pa šo laiku situācija noteikti ir mainījusies, tomēr zināmu ieskatu Latvijas mežu lielajā sociālajā vērtībā tas sniedz joprojām. Pētījuma rezultātā konstatēts: kopējā Latvijas mežos iegūto nekoksnes produktu un pakalpojumu vērtība 2010. gadā bija 138 miljoni eiro. No tiem mežā iegūto nekoksnes produktu kopējā vērtība bija apmēram 100 miljoni eiro jeb, rēķinot uz vienu iedzīvotāju, mežs mums katram teorētiski ir dāvājis dabas veltes 50 eiro vērtībā; no tām pusi veido sēnes. Savukārt kopējā mežā sniegto pakalpojumu vērtība 2010. gadā bija 38 miljoni eiro, no kuriem nozīmīgāko daļu jeb 73% veidoja ar medībām saistītie pakalpojumi. Te gan jāuzsver, ka šajos aprēķinos nav ņemtas vērā meža nekoksnes produktu ieguves izmaksas, kas cilvēkiem, kuri ar to nodarbojas hobijsa līmenī, gūstot emocionālo prieku, ļoti bieži krietni pārsniedz salasīto ogu vai sēņu tirgus cenu.

MEŽA DIENAS

Reizi gadā, pavasarī, kad mostas daba un ikdienas pelēcībā iespraucas pirmais zaļums, visā Latvijā tiek svinētas Meža dienas – tradīcija, kuras pirmsākumi meklējami jau pirmās Latvijas brīvvalsts laikā. Veiksmīgi izdzīvojušas arī visus padomju gadus, Meža dienas savā tradicionālajā formā atdzima 90. gadu vidū. Šobrīd katru gadu no marta līdz maijam VMD un LVM kopīgi visā valstī rīko vairākus simtus dažādu pasākumu meža īpašniekiem, skolu jaunatnei un ikvienam Latvijas iedzīvotājam. Tiek pulcētas meža stādīšanas, apkārtnes un kultūrvēsturisku vietu sakopšanas talikas, organizēti konkursi, izstādes, putnu dienas, kā arī izglītojoši semināri un lekcijas. Līdz ar to Meža dienas ir izveidojušās par svarīgāko sabiedriskās domas veidotāju attiecībā uz meža atjaunošanu; tieši pateicoties Meža dienām, daudzus Latvijas iedzīvotājus ir veidojusies izpratne arī par visas meža nozares lielo lomu valsts tautsaimniecībā.

Meža dienas ir izveidojušās par svarīgāko sabiedriskās domas veidotāju attiecībā par meža atjaunošanu

ZELTA ČIEKURS

Visa šī dinamiskā, pārdomātā un uz ilgtermiņu vērsta meža nozares attīstība, protams, nenotiek pati no sevis. To veido cilvēki – savas darbavietas, izveidotā uzņēmuma, nozares un valsts patrioti. Lai izcilākajiem no viņiem visas Latvijas sabiedrības priekšā pateiktu paldies, meža nozarē iedibināta gada balva – „Zelta čiekurs”. Ik gadu tā tiek pasniegta sešās nominācijās: „Par mūža ieguldījumu”, „Par inovatīvu uzņēmējdarbību”, „Par ilgtspējīgu saimniekošanu”, „Par ieguldījumu sabiedrības izglītošanā” un „Par zinātnes ieguldījumu nozares attīstībā”. Savukārt galveno balvu nesauņēmušajiem nomināciju laureātiem tiek pasniegts apbalvojums mazais „Zelta čiekuriņš”.

LR Zemkopības ministrija

Ministrs: Jānis Dūkļavs
Republikas laukums 2, Rīga, LV-1981
Tālr.: +371 67027107
E-pasts: zm@zm.gov.lv
www.zm.gov.lv

Zemkopības ministrijas Meža departaments:

Direktors: Arvīds Ozols
Republikas laukums 2, Rīga, LV-1981
Tālr.: +371 67027201
E-pasts: arvids.ozols@zm.gov.lv
www.zm.gov.lv

Valsts meža dienests

Ģenerāldirektors: Andis Krēsliņš
13. janvāra iela 15, Rīga, LV-1932
Tālr.: +371 67226600
E-pasts: vmd@vmd.gov.lv
www.vmd.gov.lv

AS „Latvijas valsts meži”

Valdes priekšsēdētājs: Roberts Strīpnieks
Vaiņodes iela 1, Rīga, LV-1004
Tālr.: +371 67602075; 67610015,
E-pasts: lvm@lvm.lv
www.lvm.lv

Latvijas Meža īpašnieku biedrība

Prezidents: Inesis Bokis
Valdes priekšsēdētājs: Arnis Muižnieks
Republikas laukums 2-508, Rīga, LV-1981
Tālr.: +371 67027079
E-pasts: info@mezaipasnieki.lv
www.mezaipasnieki.lv

SIA „Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centra”

filiāle „Meža konsultāciju pakalpojumu centrs”
Direktors: Raimonds Bērmanis
Tālr.: +371 63050477
E-pasts: mkpc@mkpc.llkc.lv
www.llkc.lv

Latvijas Meža nozaru arodu biedrība

Priekšsēdētājs: Aivars Šimansons
Bruņinieku iela 29/31, Rīga, LV-1001
Tālr.: +371 67035941
E-pasts: lmnasim@lmna.lv
www.lmna.lv

Latvijas Meža darbinieku biedrība

Valdes priekšsēdētāja: Marika Širante
„Saldenieki”, Novadnieku pagasts, Saldus novads, LV
3801
Tālr.: +371 29498486

Latvijas Lauksaimniecības universitātes Meža fakultāte

Dekāns: Dagnis Dubrovskis
Akadēmijas iela 11, Jelgava, LV-3001
Tālr.: +371 63021619
E-pasts: dagnis.dubrovskis@llu.lv
www.mf.llu.lv

Ogres tehnikums

Direktore: Ilze Brante
Ikšķiles novads, p/n Tīnūži,
Ogres rajons, Ogre, LV-5003
Tālr. +371 65024254
E-pasts: ilze.brante@ovt.lv
www.ovt.lv

Latvijas Valsts mežzinātnes institūts „Silava”

Direktors: Jurgis Jansons
Rīgas iela 111, Salaspils, Salaspils novads, LV-2169
Tālr.: +371 67942555
E-pasts: inst@silava.lv
www.silava.lv

Latvijas Valsts koksnes ķīmijas institūts

Direktors: Uģis Cābulis
Dzērbenes iela 27, Rīga, LV-1006
Tālr.: +371 67553063
E-pasts: koks@edi.lv
www.kki.lv

Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūts

Direktors: Andrejs Domkins
Dobeles iela 41, Jelgava, LV-3001
Tālr.: +371 63010605
E-pasts: meka@e-koks.lv
www.e-koks.lv

Biedrība „Latvijas Kokrūpniecības federācija”

Prezidents: Indulis Kovišārs
Izpilddirektors: Kristaps Klauss
Skaistkalnes iela 1, Rīga, LV-1004
Tālr.: +371 67067371
E-pasts: office@latvianwood.lv
www.latvianwood.lv

CLT	Cross laminated timber – krustām līmēti koksnes paneļi
DAP	Dabas aizsardzības pārvalde
ES	Eiropas Savienība
ĪADT	Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas
LKF	Latvijas Kokrūpniecības federācija
LLU	Latvijas Lauksaimniecības universitāte
LVM	AS „Latvijas valsts meži”
LVMI Silava	Latvijas Valsts mežzinātnes institūts „Silava”
MeKA	Meža un koksnes produktu pētniecības un attīstības institūts
MK	Ministru kabinets
MSI	Meža statistiskā inventarizācija
MSNP 2020	Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2015.–2020. gadam
MVR	Meža valsts reģistrs
SEG	Siltumnīcefekta gāzes
VMD	Valsts meža dienests

Izdevējs:

Biedrība „Zaļās mājas”

Adrese: Skaistkalnes iela 1, Rīga, Latvija, LV-1004

E-pasts: info@zalasmajas.lv

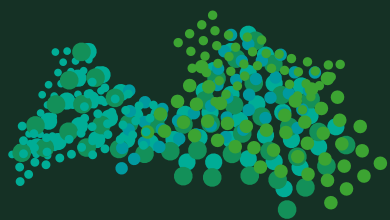

Galvenais redaktors: Pauls Beķeris

Izstrādāts: SIA „Balti Group”

Buklets „Meža nozare Latvijas 25 neatkarības gados”
izdots ar Meža attīstības fonda finansiālu atbalstu

2016

MEŽA NOZARE

LATVIJAS 25 NEATKARĪBAS GADOS